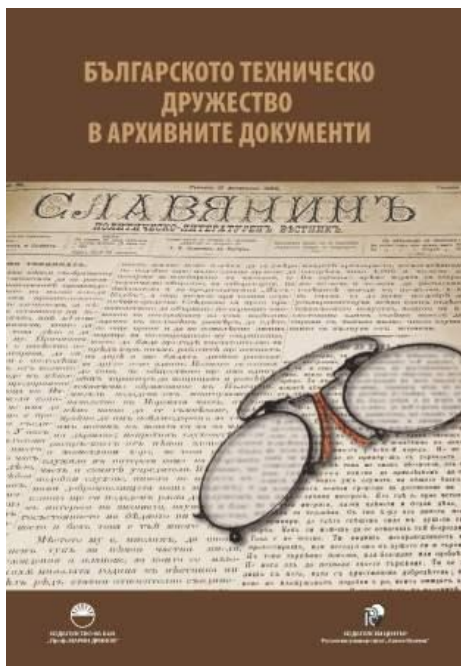

И ОТНОВО: ЗА СКРОМНО УЧАСТИЕ – ЩЕДРИ ПОЧЕСТИ, ЗА ИЗКЛЮЧИТЕЛЕН ПРИНОС – ПАК ПРЕНЕБРЕЖЕНИЕ... (5)

За книгата „Българското техническо дружество в архивните документи” като справочно издание

Колкото и да се старае авторът на една книга заедно с екипа на издателството, неизбежно в нея остават различни по характер грешки, от които най-неприятните са подвеждащите читателя относно същността на текста. Все пак грешка тип „(1883 г.” вместо правилното „(1883 г.)” е наистина досадно дребна неточност, докато „1880” вместо „1890”, ако и да е по невнимание при печатането (цифрите 8 и 9 са съседни на клавиатурата), за читателя, особено ако не познава темата, е вече недопустима грешка. Това не са изкуствени примери, цитирам ги от табличката с 19 печатни грешки, която приложих към монографията си „Храм на знания технически...” (КнигаХЗТ), след като тя излезе от печатницата и преди да започна разпространението ѝ. На практика това означава една грешка на 10 стр. Не търсете обаче в СборникБТД подобна таблица, макар че той е **гъмжило от грешки, доста от които са професионални, а не печатни.**

Като изключа голословни и подвеждащи твърдения на авторите на СборникБТД относно КнигаХЗТ, които обосновавам тук и в предходните четири части на материала си с конкретно позоваване на източници [49] до [52], **съществени фактически** грешки съдържат **над 50 стр.** от новото издание. Ако се отчете характерът на изданието, т.е. около половината от обема му са всъщност факсимилета, то в действителност значителна част от обема на изданието съдържа грешки, като редица страници предлагат по няколко... В тези грешки **не включвам** стилови недоразумения и очевидни за читателя печатни грешки, **които не подвеждат за същността на** съдържанието на текста. Част от грешките описвам по-нататък в приложените Бележки, а **въз основа на тях** най-напред предлагам кратко обобщение:

[http://www.baspress.com/pic/book/BTD-Cover-](http://www.baspress.com/pic/book/BTD-Cover-2015-Hard-web.jpg)

[2015-Hard-web.jpg](#)

- **некачествени факсимилета** (поради липсващи части от текста): документи №№ 7, 8, 9, 11, 12, 13, 21. По тази причина адаптираните части от текстовете, за които липсват факсимилни текстове, на практика са неизползваеми, защото некачественото адаптиране (напр. страници 37-41, 42, 43, 46-50, 52, 53 и др.) не дава основание за предоверяване на адаптацията;

- **липсват преводи от руски на български език**. Един от най-неприятните примери е удивително лошото качество на описанието на обратната страна на фотографията на П. Кузмински, дарена на Атанас М. Узунов (с. 147). Съставителите на **професионално** подготвени сборници с архивни документи изрично предупреждават читателите за неразчетени от тях текстове. Съставителите на СборникБТД очевидно не са привърженици на такава авторска коректност: затруднилите ги думи и текстове или направо липсват, или в най-добрия случай е поставено многоточие, но то не е в квадратни скоби и читателят трябва допълнително да проверява факсимилето, за да установи дали това многоточие е в оригинала или съставителят не е успял да разчете нещо. Ако обаче руският текст липсва, а е публикуван само преводът, проверката е невъзможна и читателят поема голям риск, ако се предовери. Например: на с. 71-72 са поместени преводи на две статии на П. Кузмински, като в първата от тях част от изречение не е преведена, а във втората има две преводачески грешки.

- грешни имена на отдавна известни в морската история личности. Например: Ширков вместо Широков (не е неволна грешка, защото грешното име се среща на три страници – 98, 102, 106), Густав Корекс вместо Густав Карлсон – първият български водолаз (поместил съм биографията му в том 1 на книгата „Омаяни от кораби мъже”, цитирана от авторите...), Щосик вместо Щолц, Иван Геоис вместо Иван Гройс, Франк Ванин вместо Франц Занки и др. К. Божков съобщава правилно тези имена, ако и да е писал спомените си на 76 години, но **авторите са положили повече усилия да zlepоставят мемоарите му вместо да ги проучат и ползват...**

- грешни години на исторически събития: на с. 17-18 от 20 събития годините на поне пет са сгрешени. При това отбелязвам само тези, които ми правят впечатление на пръв поглед, защото са ми известни по един или друг повод, сиреч не мога да гарантирам на читателите, че всички останали години са достоверни;

- многобройни грешки при адаптиране и преводи на текстове: „Скептичната” вместо „Практичната”, „творческо” вместо „теоретическо”, „заело” вместо „взело”, „съществуване” вместо „съвършенство”, „необратимите” вместо „необоримите”, „горското” вместо „минното”, „някакви” вместо „няколко”, „зарядите” вместо „снарядите”, „мнението вместо „миенето”, „баражи” вместо „баржи”, „За пълен преглед на” вместо „За преразглеждане на Положението за”, „географията” вместо „гелиографията”, „военнонаемен” вместо „волнонаемен” и т.н., и т.н. авторски „бисери” от този род...

Професионално задължение на съставителите на такъв вид архивни документи е към всеки от тях да добавят бележки за остарели и слабо известни термини, лица, организации и т.п. Съставителите на СборникБТД са загърбили това задължение, като се изключат някои „трудни” думи, които положително са разбираеми за читател с обща култура. Например: иностранци (чужденци, б.а.), применителната (приложната, б.а.), мастерски (работилници, б.а.), всегда (всякога, б.а.) и др. Вместо това обаче трудно разбираеми днес термини като табаци, албертипия, гелиография и др. дори направо са изхвърлени от текстовете, камо ли авторите да положат усилие професионално да ги обяснят.

Вследствие на твърде странното за мен разбиране за начина на съставителство, научно и езиково редактиране качеството на иначе луксозното издание е твърде занижено и на необичайно много страници

текстовете подвеждат и са неизползваеми без допълнителни проверки от читателя. Този недостатък обаче само отчасти се компенсира от публикуваните факсимилета. За да помогне поне що-годе на купувачите и читателите на СборникБТД, издателството би могло да издаде **кратка брошура с пълните текстове на некачествените факсимилета и с подробно описание на допуснатите грешки**, макар че повече ще облекчи клиентите си, ако преиздаде сборника **СЛЕД ПРОФЕСИОНАЛНО И НАИСТИНА НАУЧНО** редактиране...

БЕЛЕЖКИ

ОТНОСНО: Българското техническо дружество в архивни документи. Състав., науч. ред. Васил Сгурев, Христо Белоев. София, Изд-во на БАН „Проф. Марин Дринов”, Русе, Изд. център Русенски ун-т „Ангел Кънчев”, 2015. 202 с. 11 лв.

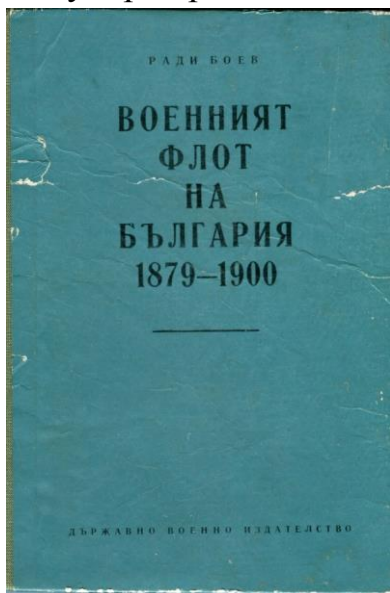
За по-лесно ползване на бележките описвам ги по реда на страниците на СборникБТД, като след страницата (евентуално абзац и ред), посочвам в кавички текста на авторите. В него някои думи и изрази отбелязвам с **жълт фон**, за да насоча по-бързо читателите към тях, а след това е коментарът ми по тези текстове.

I. СГУРЕВ, ВАСИЛ. ПРЕДИСЛОВИЕ (с. 7-14)

1. с. 7, абз. 2, р. 1, „В кандидатската си (докторската) дисертация **[1]**, д-р **инж.** Ради Боев дава **съвременен** прочит на историята на Българското техническо дружество (БТД)”.

1.1. Заглавието на източника „[1]”, цитиран от акад. В. Сгурев на с. 7 в Предисловието, е **грешно**, защото това не е дисертацията на Р. Боев, а широко известната му монография от 1969 г. Дисертацията е защитена четири години по-рано и не е публикувана. Нейното библиографско описание е друго: **Боев, Р.** Българският военен флот от Освобождението на България от отоманско иго до края на XIX век. Дисертация за присвояване учена степен „кандидат на историческите науки”. С., ВА „Г. С. Раковски”, катедра „Оперативно изкуство”, **1965**. 195 л. Всеки автор, ползвал **лично** дисертацията и монографията, знае, че между тях има **различия**, но това е друг въпрос. Грубата грешка при библиографското

описание на дисертацията на Р. Боев от 1965 г. и твърдението, че тя била монографията му от 1969 г. ясно показва, че акад. В. Сгурев не познава лично и двата източника, а само ги преписва от чужди публикации, за да симулира пред читателите поназнайване на историографията на БТД.

<http://knizhen-pazar.net/books/049/4984/498467.jpg>

1.2. Р. Боев **няма висше техническо образование, сиреч не е инженер**. Завършил е Военнополитическата академия в София (1955 г.) и има квалификация „офицер с висше военнополитическо образование” [1, с. 39].

1.3. Твърдението, че Р. Боев прави „съвременен прочит на историята” на БТД е твърде неясно. Академичният автор или не познава лично публикациите му, или съзнателно не дава точна историографска оценка. Заслугата на Р. Боев е в това, че той **пръв целенасочено проучва историята на БТД и я популяризира сред морската общественост**, но дори с последната му публикация от 1980 г. е **твърде далеч от съвременния прочит**. Например:

- **грешна** е версията му, че уставът на БТД е публикуван във в. „Славянин”;

- **грешно** е твърдението му, че БТД приема два отделни организационни документа – устав и програма;

- **грешно** е твърдението му за секционна структура на БТД;

- в публикациите му **липсва идеята** (да не говорим пък за конкретна обосновка), че текстът на проекто-устава на БТД е заимстван от Устава на ИРТД;

- **грешно** е твърдението му, че дейността на БТД започва на 24 май 1885 г.;

- публикации на Р. Боев и приложената към тях литература ми дават основание да твърдя, че **той е нямал представа за съществуването на БИАД**. В нито една от тях авторът не споменава БИАД, камо ли да формулира поне идеята за пряка връзка между двете организации, да не говорим пък за издирване на доказателства за тази връзка. Той се придържаше към **тясноведомствен** подход и не направи дори опит, още по-малко е положил някакво усилие, да отстоява пред Научно-техническите съюзи изключителния флотския принос в създаването и дейността на БТД. Не виждам нищо смущаващо в това, защото Р. Боев се интересува изключително от историята на българския военен флот, но не и от историята на научно-техническите сдружения в България;

- **не е проучвал историята на Флотската кула**, изградена и като седалище на БТД, респ. първия дом на техниката в страната.

2. с. 7, абз. 2, „След 1965 г. интересът към това дружество постепенно **започва да се увеличава** и то се **дискутира** в публикациите на редица изследователи [...]” – За да твърди това, акад. В. Сгурев или има съвсем смътна представа за историографията не само на БТД, но и на НТС в България изобщо, или съзнателно подвежда читателите, или и двете причини едновременно са налице.

Първо. **До 1980 г. нито един автор освен Р. Боев не проявява изследователски** интерес към историята на БТД.

Второ. През 1965 г. Р. Боев защитава дисертацията си, в която отбелязва накратко и историята на БТД, но първата му научна публикация, посветена **специално** на БТД се появява **през 1968 г.: Боев, Р.** Моряците и първото българско техническо дружество. – Корабостр. и корабопл., 1968, № 1, 29-31 [2, с. 7 и 82, т. 6]. След това до 1980 г., вкл., дори той не е правил нови проучвания за БТД, а **само преразказва** отново известните вече сведения в публикации, които са научни.

Трето. За това, че до 1980 г. само Р. Боев е проучвал целенасочено историята на БТД и тя остава много слабо известна **извън** морската общественост, вкл. и сред членовете на НТС, има два красноречиви факта, които съм публикувал, но очевидно **акад. В. Сгурев предпочита да ги премълчи**:

- **през 1969 г.** ЦС на НТС издава книгата „75 години Научно-технически съюзи в България 1893-1968” и в нея БТД изобщо не е споменато. При това един от авторите, инж. Георги Н. Георгиев (светла му памет!), е виден български корабостроител, който редовно следи и

внимателно преглежда сп. „Корабостроене и корабоплаване”, т.е. положително е виждал статиите на Р. Боев от 1967 и 1968 г.;

- през 1978 г. е издаден първият том на Енциклопедия „България” и в биографичната статия за С. Ванков (с. 582) **БТД изобщо не е споменато...** В това няма нищо чудно, защото както съм обосновал в Книга ХЗТ въз основа на подробен, конкретен и критичен **историографски** преглед (особено в глава V на книгата), до 1985 г. в рамките на НТС все още много рядко се сещаха за съществуването на БТД, а рязкото увеличение на интереса към него през периода 1985-1989 г. беше изключително по идеологически причини, но не и заради техническите приноси на С. Ванков.

Четвърто. **Интересът към историята на БТД се засили ЕДВА ОТ 1983 г.**, когато академично издание публикува статията ми „Българското технически дружество в Русе”, с която въз основа на новоиздирени сведения направих нов прочит на историята на БТД и **за пръв път предложих историческата днес дата за началото на БТД 23 март 1885 г.** [3]. Благодарение на доц. д-р Младен Цонев, който беше рецензент на тази статия, информацията за нея достигна до централното ръководство на НТС. Преди това обаче по мое лично настояване като автор и консултант на пет от седемте тома на Енциклопедия „България” (т.т. 3-7) редакцията на енциклопедията вмъкна в статията „Научно-технически съюзи (НТС)” следния текст: „Първото бълг. техн. д-во се създава през 1885 в Русе по инициатива на рус. учен П. Д. Кузмински, [...]” (с. 508). Уставът на НТС беше току-що променен (март 1982 г.) и в него за пръв път като начало на НТС беше записана 1893 г. (създаването на БИАД), сиреч изключено беше в академична енциклопедия да се запише, че БТД е началото на НТС. Че през март 1982 г. в съюзния устав записват за начало 1893 г., сиреч БИАД в София, а не 1885 г., т.е. БТД в Русе, също е доказателство, макар и косвено, че **до 1982 г. БТД е много-много слабо известно както в историографията, така и в рамките на ФНТС.**

Пето. Въз основа на изложеното дотук в т.т. 1-2 твърдя, че няма никакво историографско основание акад. В. Сгурев да обявява наличието на **съвременен** прочит на историята на БТД в публикации до 1983 г. Едва след това и особено след 1985 г. в историческата литература и в научно-техническата общественост започна осъзнаването и възприемането на факта, че БТД (1885 г.), а не БИАД (1893 г.) поставя началото на научно-

техническото сдружаване в България и в крайна сметка, през 1989 г., беше променен уставът на НТС.

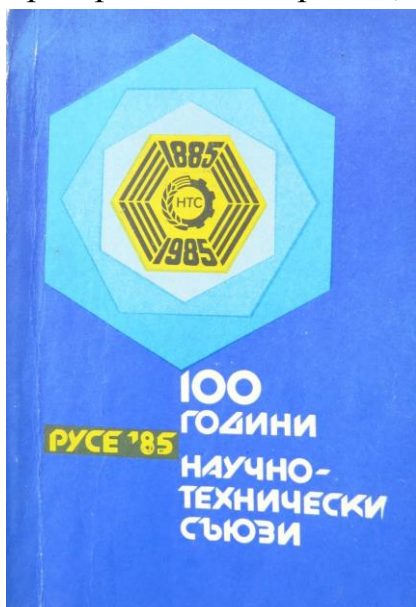
3. с. 7, абз. 2, „**Ръководството** на Федерацията на научно-техническите съюзи (ФНТС) в България **през 80-те години** на миналото столетие **взе решение** за начало на организираното движение на инженерно-техническата общност в България да се счита 1885 г. [...]” – Това е удивително **неясна публицистика за научно издание**. Истината е, че това начало е прието, когато **Осмият конгрес на НТС** в България, проведен на 1 и 2 **март 1989 г.**, приема новия Устав на Федерацията на научно-техническите дружества.

4. с. 7, абз. 2, р. 7 – За публикацията на Л. Чакалова „[2]” акад. В. Сгурев твърди, че в нея авторката **„дискутира”** БТД. Това е книгата „Генерал Симеон Ванков” (1973 г.) и в нея на с. 18-19 Л. Чакалова **посвещава на БТД само 20 (двадесет) реда, в които НЕ ДИСКУТИРА НИЩО**, защото тя както дотогава, така и по-късно **изобщо не се е занимавала с изследване на дейността на БТД, а публикациите ѝ за С. Ванков категорично доказват, че авторката няма навик в тях да прилага критичния подход**. Въпросните 20 реда в книгата ѝ не съобщават **нищо ново** за историята на дружеството, а само припомнят вече известното от публикациите на Р. Боев (при това, без да го цитира), тиражирайки **безкритично** грешното му твърдение за началото на дейността на БТД – 11 май 1885 г. **Ако акад. В. Сгурев не е съгласен с този факт, нека да публикува библиографското описание на поне една научна публикация на Л. Чакалова, посветена специално на БТД.**

Истина е обаче друг много съществен принос на Л. Чакалова за историята на БТД. Тя е един от **най-ревностните пропагандатори на политиката на централното ръководство на НТС до 1989 г., възхваляваща председателя на БТД С. Ванков ПРЕДИ ВСИЧКО като Ленински съратник** [2, с. 55-61].

5. с. 7, абз. 2, р. 7, „Боян **Драгоев** [3]” – Отначало се слисах от името на този неизвестен за мен „изследовател” на историята на БТД. После, виждайки заглавието на публикацията му „[3]”, посочено на същата страница – „100 години НТС в Русе. Русе: ОС на НТС, 1985”, помислих, че акад. В. Сгурев е допуснал неволна нелепа грешка при фамилното име, каквато на всеки автор би могла да се случи. Пред това заглавие обаче авторът отново е Б. Драгоев, така е посочен и в литературата, приложена на с. 200 в книгата (т. 3 от лит.). В действителност името на автора е Боян

Драганов, който към 1985 г. беше окръжен кореспондент на в. „Техническо дело” за Русе. Всеки, който има известна представа от това, що е **научна** публикация, може да се убеди, че книгата на Б. Драганов **не е посветена специално** на историята на БТД, а по характер е **популярно** (липсва дори приложена литература, камо ли да има научен апарат) хронологично изложение на историята на НТС-Русе. На БТД в тази книга са посветени 15,5 стр., **вкл.** 7 стр. илюстрации. В текста от 8,5 стр. Б. Драганов **не дискутира нищо**. За написването на тази книга съдействах на автора, като му предоставих първата си научна публикация за БТД [3], в която въз основа на новоиздирени източници поправих някои дотогавашни твърдения, вкл. за началото на дружеството, но Б. Драганов не се престаши да ги приеме, а отново се предовери на текстовете на Р. Боев.

6. с. 9, р. 2-3, „В неговия (в гр. Русе, И.А.) **военен** арсенал – **единствен** тогава в страната, ...” – Това академично твърдение е **груба историко-техническа грешка!**

6. 1. Литературата, приложена към новата **научна** книга, категорично доказва, че **акад. В. Сгурев изобщо не е правил собствено проучване на развитието на военната индустрия в страната през периода 1878-1885 г.**, за да си позволява такова твърдение за ролята на Артилерийския арсенал в Русе. В СборникБТД няма **нищо една** историко-техническа публикация по тази тема.

6. 2. Акад. В. Сгурев под „военен арсенал” положително има предвид само (?) Русенския артилерийски арсенал, но към 1885 г. той не е единствен дори в Русе, камо ли в Княжество България.

6. 3. Според академичен речник, терминът „арсенал” означава: „1. *Воен.* Учреждение със складове за оръжия и военни съоръжения. 2. *Воен.* Завод, фабрика или работилница за оръжия и военни съоръжения” [4, с. 99] (има и други значения, но те не са свързани пряко с разглежданата тема). Имайки предвид тези значения, при изследването на историята на арсеналите историкът на техниката е длъжен да отчита и развитието на понятийно-терминологичния апарат през проучвания период, а да не разглежда техническото минало единствено със съвременните си представи за техниката. Конкретно за арсеналите, обслужващи артилерийската материална част на българската войска, през периода 1878-1885 г. в документация и други източници се използват термини като „занаятчийница”, „мастерска”, „работилница”, „снаряжителна” и т.п. По онова време различни видове артилерийски арсенали и техни структурни звена (складове, лаборатории и т.н.) функционират в Разград, Русе, Плевен, Шумен и София [5]. Сведения за военните арсенали в страната по онова време съдържа и монографията на д-р Светослав Спасов [6, с. 21-72], има и други източници. Например в [2, с. 127, т. 18] почти цяла страница представя историята на Артилерийския арсенал в Русе през периода 1878-1885 г., като се позовавам на съответни източници.

**ИЗГРАЖДАНЕ И РАЗВИТИЕ
НА ВОЕННАТА ИКОНОМИКА
В БЪЛГАРИЯ**
ЧАСТ ПЪРВА

http://biblio.bg/files/pic_prod_1/original/1/IMP_IzgrazhdaneirazvitienavoennataikonomikavBalgariyachast1_30718_1.jpg

6.4. Що се отнася до Русе, там към 1885 г. освен Артилерийският арсенал функционира и Флотският арсенал (известен и като: Русенски портови завод, ремонтна работилница, пристанищна работилница, механически завод).

6. 5. Ако след тези **общоизвестни** историко-технически факти акад. В. Сгурев реши да ги пренебрегне с небезизвестната „щраусова” тактика,

препоръчвам му преди това като **съставител** на СборникБТД да го отвори все пак на с. 37 и да се запознае със съдържанието на док. № 7, според който на 15 декември 1884 г. в „Славянин” съобщава нещо за „**двата тук** (Русе, И.А.) **арсенала, морски и артилерийски ...**” (подч., И.А.)...

7. с. 9, р. 15, „командващият **военния** арсенал капитан инж. Симеон Ванков” – В т. 6.3, 6.4 и 6.5 обосновах, че това всъщност е грешно твърдение, защото към периода на създаването и дейността на БТД С. Ванков е началник само на **Артилерийския** арсенал в Русе.

8. с. 9, р. 3, **Дунавската** флотилия и Морската част (виж и с. 12, 72, 194) – В **научната** литература е прието наименованията на институции, организации, формирования и т.п. да отговарят на наименованията им към разглеждания период, а към 1885 г. споменатото военно формирование не съществува. Друг е въпросът, че в публикации и дори архивни документи то се среща с най-различни наименования. Например, ако след години „инженери, техници и изследователи” прочетат в СборникБТД грешното име Б. Драгоев, ще бъде ли професионално оправдано да го използват в публикациите си, без да направят уточнение за достоверното историческо име?

Точният термин е **Флотилията** и Морската част. Когато през 1980 г. започнах да проучвам историята на българското корабостроене, тогавашният директор на ВММ във Варна Ради Боев изрично ми обърна внимание за това наименование. През септември 1897 г. съществуващата Флотилия и Морска част в Русе е разделена на две: **Дунавска** флотилия с щаб в Русе и Морска част с щаб във Варна.

9. с. 10, абз. 4, „За чест на **съвременните български инженери и изследователи** следва да се отбележи, че те винаги са се отнасяли с уважение към тези двама изтъкнати дейци на БТД (С. Ванков и П. Кузмински, И.А.) и на българската и руската наука и техника и не са **противопоставяли** дейността на единия срещу дейността на другия. **Такава е позицията и на съвременните руски изследователи и историци на науката и техниката.**”

9. 1. Тези твърдения удивително приличат на откъс от доклад на обществена организация (с додесетоноемврийски привкус), но не и на текст от **научна** публикация. Като председател на УС на ФНТС акад. В. Стурев е имал право по **обществена** линия евентуално да говори от името на членовете на ФНТС, които са **само част** от „съвременните български инженери и изследователи”, но той към 2015 г. не изпълнява вече тази

функция. За подобни твърдения в **научно** издание обаче е **задължително** извършването на статистическо изследване по методика, която да представи в СборникБТД според установените в науката изисквания. **Той естествено изобщо не е извършвал подобно изследване и словата му относно мнението на „съвременните български инженери и изследователи” са единствено със стойност на лозунг без никакво доказателство.**

9. 2. С този абзац, който по характер е заблуждаващо пропагандно клише, акад. В. Сгурев се опитва да внуши на читателите прилично количество „съвременни [...] изследователи” на историята на БТД. В Предисловието си той не уточнява термина „съвременност”, но приемам условно, че в този конкретен случай (за разлика от т. 1 по-горе) за него **съвременните изследователи са след 1990 г.,** защото дотогава отношението към С. Ванков и П. Кузмински беше очеводно коренно различно: С. Ванков беше възхваляван изключително като Ленински съратник и възнаграден с щедри трайни почести, докато П. Кузмински само формално споменаван заради техническите си приноси. Едва след 1990 г. заради рязко променената политическа конюнктура, централното ръководство на ФНТС започна усърдно да експлоатира техническата страна в биографията на С. Ванков, като същевременно последователно и все по-упорито загърбва приносите на П. Кузмински за БТД и България. Впрочем, дори в СборникБТД акад. В. Сгурев все още не признава съществуването на мита за Ленинския съратник и направи това едва в книгата „Генералът на снарядите”, **без да признае обаче главната вина на властимащите обществени ръководители за налагането на този мит [41].**

С тази уговорка твърдя следното:

9. 2. 1. В литературата към СборникБТД има само една публикация за С. Ванков, която е на доц. Мл. Цонев (с. 200, т. 4), но тя е с публицистичен характер, **а не е научна.** Дълга благодарност на автора за нея, защото тя стана причина да напиша глава V от КнигаХЗТ, в която с конкретни факти обосновах **дългогодишния двоен стандарт** (най-меко изразено) на централното ръководство на ФНТС към С. Ванков и П. Кузмински като дейци на БТД от 1985 г. до наши дни.

9. 2. 2. На 12 юни 1997 г. във Варна се проведе научна сесия, посветена на 60 години от смъртта и 140 години от рождението на С. Ванков с общо 6 (ШЕСТ) доклада. От тях само три отговарят на

изискванията за научен характер, останалите три са всъщност на пропагандно равнище. Срам за научния характер на сесията и обиден за паметта на С. Ванков е т. нар. пленарен доклад, представен от професионалния историк Невяна Бъчварова, която за пореден път тиражира известни отпреди 1990 г. грешни и неточни сведения и героични митове като този за т. нар. „смъртна” присъда на С. Ванков от февруари 1887 г., въпреки че той по това време е вече легално емигрирал от България. **От 1997 г. до 2014 г. нито един български автор не е публикувал научна статия или книга, посветена специално на С. Ванков.** Друг е въпросът, че се появяват популярни статии, които преразказват преди всичко отдавна известни сведения за руско-съветския период от биографията му, но по конюнктурни причини нашенските автори не споменават вече нищо за Ленинската диря и наблягат изключително на научно-техническите му приноси в Русия и Съветския съюз. **Колкото и курioзно да е, единствено моя милост след 1997 г. и най-вече в монографията от 2010 г., съобщавам нови сведения за негови технически приноси в България и се опитвам да изяснявам българския период от биографията му, вкл. приноса му за българския военен флот.**

9. 2. 3. Що се отнася до внушените от акад. В. Сгурев български „изследователи” на П. Кузмински, от 1980 г. досега, аз съм, **за съжаление, единственият** автор, който целенасочено изследва и популяризира биографията на видния руски учен и изобретател. Ще спестя предположенията си защо акад. В. Сгурев съзнателно се опитва да заблуждава читателите, но ще си позволя да му препоръчам да прочете какво е написал доц. Мл. Цонев за резултатите от изследванията ми на биографията на П. Кузмински на страниците 4 и 5 на в. „Наука и общество” – **издание на ФНТС**, на 26 март **2007 г.**, в обширния си отзив за двутомната ми книга „Омаяни от кораби мъже”. След издаването на тази книга се обърнах към известен наш историк на авиацията и му предложих като специалист в тази област да проучи дейността на П. Кузмински в областта на въздухоплаването и авиацията и да я популяризира сред българската авиационна общественост, обещах и пълно съдействие, но въпросният специалист не откликна. Разбира се, всеки историк има право да избира тематиката на проучванията си, само уточнявам, че към днешна дата в българската историческа литература от 1980 г. насам единствените (за съжаление!) **научни** публикации за П.

Кузмински са подготвени само от мен. Въпреки това акад. В. Сгурев **заблуждава** читателите, като си позволява да говори от името на загадъчно мнозинство български биографи на известния руски учен и изобретател...

9. 3. Колко лицемерно и фалшиво е твърдението на акад. В. Сгурев, че, видите ли, „съвременните български инженери и изследователи [...] винаги са се отнасяли с уважение към” П. Кузмински, показват два срамни факта:

- на 26 март 2012 г., в празничното си слово по случай Деня на благодарността в рамките на ФНТС, председателят на УС на ФНТС акад. В. Сгурев спомена името на П. Кузмински само между другото, без да отбележи какво всъщност е допринесъл за БТД и България, но пък повече от половината от словото си посвети на поредното възвеличаване на председателя на БТД кап. С. Ванков, експлоатирайки руско-съветския период от биографията му и разпространявайки за пореден път недостоверни сведения за българския му период, жонглирайки с истини и полустини за него [42];

- на 2 април 2015 г., в словото си пред тържественото събрание по случай 130 г. ФНТС приемникът на акад. В. Сгурев, проф. д-р Иван Ячев, отиде още по-далеч в „уважението” си към П. Кузмински и вече изобщо не спомена името му [43]...

9. 4. Колкото до „позицията и на съвременните руски изследователи и историци на науката и техниката”, техните публикации, поне досега, изобщо не могат да помогнат за сравнителен анализ на дейността на С. Ванков и П. Кузмински нито за БТД, нито за България и българската техника! Акад. В. Сгурев отлично знае това и с голословието си за тези публикации само полага усилия да компенсира липсата на конкретни доказателства и да отклони вниманието на читателите от въпросното сравнение.

През последните 10-15 г. наистина се забелязва активизиране на интереса на руски автори към изследване и популяризиране на живота и делото на генерал-майор Семьон Николаевич главно в две направления – приноса му за Далечния изток и най-вече за известната „Организация на Ванков” за производство на снаряди през Първата световна война. Тези публикации не съдържат обаче сведения, които са неизвестни досега и полезни за българския период от противоречивата му биография, като се

изключат няколко податки от пенсионните му документи, публикувани през 2006 г.

Що се отнася до изследователския интерес на руските историци към биографията на П. Кузмински, **единствените съществени нови** сведения от тях са дело на руския историк на науката и техниката Г. В. Смирнов - корабостроителен специалист, член-кореспондент на Всеруската академия по космонавтика. Те са публикувани през 2008 г., но авторът прави това всъщност по повод биографията на проф. Д. Менделеев, а не като резултат от целенасочено изследване на живота и делото на П. Кузмински [7].

Иначе, в интернет е пълно с руски материали, в които се отбелязва приносът му като изобретател на газовата турбина и най-вече – в областта на въздухоплаването и авиацията, но те, като изключва една общоизвестна приносна статия в сп. „Огонек” от 1952 г., са направени изключително по съветска академична публикация за П. Кузмински от 1952 г., като нерядко съвременните руски популяризатори пропускат да споменат този вече твърде остарял източник. Накратко, от ок. 1960 г. до наши дни няма нито един съветски или руски автор, който да изследва поне руския период от биографията на П. Кузмински, камо ли пък да познава дейността му в България. Имам и съвсем преки лични впечатления от **пълното безразличие на руските историци на техниката на академично равнище към живота и делото му.**

В края на 2011 г. се обърнах към Института по история на естествознанието и техниката (ИИЕТ) към Руската академия на науките с молба за сведения относно съвременни публикации за П. Кузмински и най-вече – с надеждата за сътрудничество при изследването на руския период от биографията му, който е сравнително слабо проучен. На 21 декември с. г. получих любезен отговор от известния руски историк на техниката к.т.н. Владимир Гвоздеcki, който завежда отдела „История техники и технических наук” в ИИЕТ. Най-съществената част от този отговор съобщава: „В нашем институте никто не занимается разработкой научного наследия Павла Дмитриевича. Возможно, в библиотеке ИИЕТа что-нибудь и можно бы было найти по интересующей Вас персонажу, но в связи с переездом института фонды библиотеки законсервированы и она уже несколько лет не работает.” На дипломатически език това означава, че никой в най-солидната руска институция за историята на техниката не проучва биографията на П. Кузмински и **не проявява интерес към нея.**

По подобен начин пълна незаинтересованост проявиха още две институции в Русия. Преди няколко години три пъти се обърнах с молба към главния редактор на вестник „Черноморская здравница” в Сочи. През 1986 г. със съдействието на Генералното консулство на Съветския съюз във Варна този вестник публикува статията ми „Человек, помогавший болгарскому флоту” и по моя молба добави редакционна бележка, с която призова читателите, ако знаят нещо за дъщерята на П. Кузмински, която към 1960 г. живее в Сочи и все още съхранява оцелял по чудо архив на баща си, да се обалят до редакцията. След известно време чрез съветското Генерално консулство във Варна разбрах, че в Сочи подготвят отговор по статията ми, но после връзката се прекъсна. Съвременният главен редактор на „Черноморская здравница” не прояви обаче интерес към биографията на П. Кузмински и изобщо не получих отговор на молбата си за подновяване на издирването. Пак през 2011 г. помолих вестник „Сельская Новь”, издаван в Усть-Лабинск, Краснодарски край, Русия, да съдейства за изясняването на историческата достоверност относно рожденото място на П. Кузмински. Поводът на молбата ми беше, че в интернет открих сведения за наличието на улица на негово име в този град с обосновката, че той е роден там (има и друга версия). Въпреки деликатното ми подсещане към главния редактор на вестника, отново не получих отговор.

Накратко, „съвременните руски изследователи и историци на науката и техниката”, споменати от акад. В. Сгурев, не са подготвили от ок. 1960 г. насам нито една **научна** публикация, посветена специално на биографията на П. Кузмински, камо ли някой от тях да изследва историята на БТД, за да могат да си позволят **професионален сравнителен анализ за приноса на С. Ванков и П. Кузмински в създаването и дейността на БТД**. Още по-ясно изразено, акад. В. Сгурев няма никакво нито историко-техническо основание, още по-малко – морално право, да изказва мнения от името на руските учени по тази тема.

9. 5. Има и още нещо. През 2011 г. сп. „Техносфера” (отг. редактор акад. В. Сгурев) публикува биографична статия за П. Кузмински [8]. Това забележително съчинение предлага удивителни историко-технически **недоразумения**, поради което много ми се иска да вярвам, че авторът му Виталий Лебедев не е Виталий Владиславович Лебедев – председател на секцията „История на авиацията и космонавтиката” в Санкт-Петербургското отделение на Руския Национален комитет по история и философия на науката и техниката. Впрочем, въпросният В. Лебедев не

споменава нито дума за евентуална връзка на П. Кузмински с БТД, камо ли да коментира ролята му в историята на БТД и да изразява някаква форма на уважение за това, колкото и загадъчно да е изразена тя. Просто НИЩО! Сигурно и без мен се досещате, че в литературата към споменатата статия за П. Кузмински липсва неговата **най-подробна** съвременна научна биография (**както на български, така и на руски език**), публикувана през 2006 г. в България [12, с. 184-279]... Още за съчинението на В. Лебедев в т. 38.5 по-нататък, както и в [42].

10. с. 11, р. 1 отд. – с. 12, р.1, „[...] конфликта на З. Рождественски с неговия съгражданин П. Кузмински – **конфликт, безсмислен по същество**” – Как акад. В. Сгурев е успял да разбере същността на конфликта между двамата, след като той **изобщо не е проучвал документация по този въпрос** (съдейки по използваната от него литература), за мен е пълна морскоисторическа загадка? Досега в морската историография този конфликт не е изследван целенасочено и на него не е посветена отделна научна публикация, макар че той довежда както до прекратяването на дейността на БТД, така и на практика до безславното преждевременно оттегляне от длъжност на началника на Флотилията и Морската част кап.-лейт. З. Рождественски. Например, нито един историк не е проучил поне съдържанието на трите документа за нередности във флота, подготвени от П. Кузмински и описани в спомените на К. Божков [9, с. 149]. А поредното доказателство за високата точност на неговите мемоари, колкото и неприятно да е това за акад. В. Сгурев, е например фактът, че един от тези документи – „Открытое письмо Начальнику Морской части Княжества Болгарскаго, капитан-лейтенанту Рождественскому” (Русе, 29 авг. 1885 г.), се съхранява в архива на К. Божков във ВММ (папка 154, вх. № 330-1974 г.).

11. с. 12, р. 2-3, „Едно е документално ясно – **БТД е съществувало до 15.07.1885 г. и затихването и прекратяването на дейността му следва да се търси след тази дата**. Приказ 756/15 юли 1885 г. е последният известен официален документ от 1885 г., в който се споменава името на Техническото общество, **като все още съществуващо** дружество”. – Това е един от примерите в СборникБТД да се изопачава същността на **архивен** документ и да се **употребява** за предварително намислена цел. За какво всъщност става дума?

Според с. 98 на СборникБТД, Приказ 756 от 15 юли 1885 г. съдържа следния знаменателен текст на руски език: „[...] так как Общество то до

ныне не состоялось”. На с. 11, р. 6-8 отд. в СборникБТД акад. В. Сгурев предлага следния коментар по сказуемото „не состоялось”: „[...] може да има различни нюанси, като „не се е получило”, „не е работило достатъчно”, „работило е лошо”, „не е постигнало целите си” и т. н.” Какво означава загадъчното „и т.н.” можем само да гадаем, но в конкретния случай от всички „различни нюанси” акад. В. Сгурев избира най-благоприятния за пропагандната политика на ФНТС вариант – „не е работило достатъчно”.

Преди да предложи обяснение за този академичен избор, предлагам още един вариант, който откривам в „Русско-болгарский словарь” със съставител С. Чукалов (изд. 1975 г.), с. 777: „спектакль не состоялся” – представлението не се състоя. Ако приложите тълкуването на акад. В. Сгурев обаче, би трябвало да си мислите как една част от спектакъла все пак е представена, но артистите „не са работили достатъчно” и представлението не е завършено. По същия начин си представете и изрази „собрание не состоялось” – според широко известния руско-български речник, събранието изобщо не се е състояло, но пък акад. В. Сгурев твърди, че то все пак е открито, „не е работило достатъчно” и едва след това е закрито.

Естествено **не смятам**, че БТД до 15 юли 1885 г. не е осъществило никаква дейност, но твърдя, че архивните документи трябва да се превеждат АДЕКВАТНО, а след това да се търси обяснение защо съставителят на документа е съчинил тъкмо такъв текст. Една архивна анонимка може да съдържа долнопробна клевета, но тя не е основание историкът да изопачава текста ѝ и вместо оригиналното съдържание да предлага своята представа за историческото събитие, а не тази на автора на анонимката.

Каква е истината за дейността на БТД? Доказано е провеждането на четири събрания, като **ПОСЛЕДНОТО** от тях е на **11 май 1885 г.** Дори и след архивното проучване за СборникБТД авторите **не са открили нито един документ за проведено събрание или някаква друга форма на дейност на БТД, вкл. за времето след 11 май с.г.!** Приказ 756 от 15 юли 1885 г. е пряко доказателство за функционирането към тази дата **САМО** на Каюткомпанията, а **косвено свидетелства за крайно отрицателната оценка на 3. Рождественски към дейността на БТД** и той дори твърди, противно на вече съществуващите документи преди тази дата, че БТД „не состоялось”. Акад. В. Сгурев признава, макар и колебливо, причината за

тази реакция: „Възможно е тази оценка да е емоционално повлияна от конфликта на З. Рожественски с неговия съгражданин П. Кузмински [...]”. Липсва обаче обяснението **защо З. Рожественски свързва П. Кузмински толкова много с БТД**, та заради конфликта със своя подчинен отрича дори цялостната дейност на дружеството? Все пак онова „не състоялось” в заповедта му не се отнася за някакво насрочено и непроведено събрание, а за БТД изобщо, макар той (З. Р.) отлично да е знаел какви събрания на БТД са проведени преди 15 юли 1885 г. **Тази заповед е всъщност косвено доказателство за значителната роля на П. Кузмински в дейността на БТД** и поради конфликта си с него началникът на Флотилията и Морската част прехвърля отрицателното си отношение към своя подчинен и към БТД. Все пак от най-добрия познавач на биографията на З. Рожественски, споменат и от авторите на СборникБТД (с. 201, т. 35), В. Грибовски, е известно следното за нрава на тогавашния началник на българския военен флот: „грубост на границата на просташината с нискостоящите” [12, с. 225-226].

Капитан-лейтенант З. П. Рожественски (1848-1909 г.) - <http://img15.nnm.me/c/6/0/e/b/735c6869de9146f539726ee2a48.jpg>

Колкото до старанието на акад. В. Сгурев, въпреки наличните документи за **последното** събрание на БТД на 11 май с.г., изкуствено да удължи дейността на дружеството „след 15 юли 1885 г.”, в това няма нищо чудно. След като **по документи от 11 май нататък няма регистрирано нито едно събрание**, а междувременно конфликтът на П. Кузмински с неговия началник не позволява повече той (П.К.) като неформален лидер на БТД да отделя време за него, възниква необходимостта да се отговори на мъчителния за акад. В. Сгурев въпрос **защо от 11 май до началото на септември 1885 г., в продължение на три и половина месеца БТД не провежда нито едно събрание?** Нали има председател на БТД, който би

трябвало в отсъствието на П. Кузмински да прояви що-годе някаква инициатива? Би трябвало, но дори да е направил някакъв опит, той очевидно е бил безрезултатен и дружеството **напълно преустановява** дейността си. З. Рождественски е знаел това и то е послужило като основание за твърдението „Общество то до ныне не состоялось” в заповедта му от 15 юли с.г. Председателят на БТД кап. С. Ванков е млад 27-годишен офицер, който все още няма опит в подобен род обществена дейност (ще го придобие по-късно в Русия), и бездействието му е обяснимо. Възможна е и още една причина за бездействието му като председател на БТД. По същото време, на 1 юли 1885 г., той е избран за член на Тайната комисия на Българо-македонското благотворително дружество в Русе, която има задачата да набира средства и оръжие за очакваните военни действия за освобождаването на Македония [2, с. 120]. Ангажираността на С. Ванков в тази комисия положително допълнително е повлияла той да предпочете да пренасочи обществените си усилия към нея. Тези два фактора логично са довели до това **след 11 май 1885 г. БТД завинаги да преустанови дейността си**. За това свидетелства и прекият участник в дейността на дружеството К. Божков, който периодично информира за нея (вкл. за подготовката за основаването му) на страниците на в. „Славянин”. Непосредствено след описанието на двете последни събрания на БТД, той изрично е написал в спомените си: „**Но не беше съдено по-дълго време да просъществува** това тъй много полезно и многообещаващо общество; **злата орис да угасне тъй скоро** това свято дело [...]” (подч., И.А.) [9, с. 148].

Накратко, за да се прикрият двете главни причини за прекратяването на дейността на БТД, които са от чисто субективен характер (фаталното влияние на отсъствието на П. Кузмински от дейността на БТД и **пасивността на номиналния председател на БТД кап. С. Ванков**), акад. В. Сгурев се опитва изкуствено да удължи дейността на БТД до 6 септември 1885 г., за да оправдае с обективни причини преустановяването на функционирането му. Сиреч, **целта оправдава средствата...**

12. с. 12, абз. 3, „П. Кузмински [...] в **началото на септември** е уволнен” – Според морската историография истината е друга. На **3 октомври 1885 г.** в. „Славянин” съобщава, че **на тази дата изтича едномесечният му арест, сиреч уволнението се е случило СЛЕД това**. Всеки читател, вкл. научният редактор акад. В. Сгурев, може много бързо, без издирването на труднодостъпния русенски вестник от XIX в., да

провери това, като отвори новоиздания СборникБТД на с. 141-143 и прочете документи №№ 69-71, според които към 21-22 септември 1885 г. П. Кузмински все още е в ареста... От публикация на Р. Боев още от 1967 г. е известно, че **уволнението става на 7 октомври 1885 г.** [10, с. 51].

13. с. 12, абз. 4, „...С. Ванков, П. Кузмински и З. Рождественски, които в цялата си по-нататъшна дейност **не са пожелали да коментират** работата на БТД. За съжаление!” За З. Рождественски не мога да си позволя подобно твърдение, защото следя българските и руските публикации за него, но не проучвам биографията му след края на 1885 г. Съдейки по бедната литература, приложена към СборникБТД, съставителите са ползвали съвсем оскъдно количество източници за биографията на З. Рождественски, за да имат основание дори за предположение, камо ли за категорично твърдение ... Що се отнася до П. Кузмински и С. Ванков, твърдя следното:

- акад. В. Сгурев не е изследвал биографията на П. Кузмински след отпътуването му от България през 1888 г. Съдейки по предисловието и въведението на новата книга, **авторите очевидно не са проучвали руски архиви и източници, нито имат представа какво досега е публикувано за П. Кузмински по тази тема.** Още от 1985 г. в историческата литература са известни кратки съобщения на П. Кузмински в Русия, **свързани пряко с пребиваването му в България** [11, с. 509], припомних ги и през 2006 г. [12, с. 247]. Той ги прави през 1890 и 1894 г., сиреч непосредствено след събитията, и те имат висока степен на достоверност. В тях не се споменава нищо за БТД, но те свидетелстват, че четиригодишното му пребиваване в България е оставило трайна следа в неговото съзнание и има основание да се надяваме, че в много слабо проучените руски архиви може да се открият интересни сведения за неговия български период, вкл. за дейността му в БТД. А не е издирен и архивът му, съхраняван към началото на 60-те години на миналия век от дъщеря му в Сочи.

- за целите на новата книга нейните автори са проучвали очевидно **КРАЙНО ЕДНОСТРАНЧИВО** биографията на С. Ванков, но за това – повече в част 1 на изложението ми [29 октомври 2015 г. За митовите в биографията на капитан Симеон Ванков \(1858 – 1937 г.\)](#);

- колкото до **двойния стандарт на акад. В. Сгурев** при коментирането на спомените на С. Ванков и К. Божков в частта им за историята на БТД, обосновах го при разглеждането на академичния предговор към книгата „Генералът на снарядите” [41].

14. с. 13, „Първата от тези школи – морската, се ръководи до май 1885 г. от П. Кузмински, а втората – във военния арсенал, от кап. С. Ванков”. – И въз основа на какъв архивен документ или поне съвременен литературен източник, акад. В. Сгурев така категорично твърди, че школата при Артилерийския арсенал е открита? Изглежда той е запознат само с док. № 7 от СборникБТД (с. 37), според който на 15 декември 1884 г. в „Славянин” съобщава: „Като имам предвид, че се откриват две технически школи при двата тук арсенала, морски и артилерийски ...”.

14. 1. Тъй като от десетилетия е общоизвестно, че морската школа е открита още тогава (днешното ВВМУ „Н. Й. Вапцаров” – Варна), за нея в конкретния случай доказателство не е необходимо. Обърнете обаче внимание, че акад. В. Сгурев е изтъквал сказуемото „се откриват” в това изречение единствено и само като вече открита школа. Ако читателят отвори СборникБТД на с. 43, където е поместен краят на док. № 9, ще прочете следния знаменателен текст: „Школата, както е проектирана от капитана Ванкова в Артилерийския арсенал [...] практическите занятия ще бъдат малко по-обширни, гдето ще им се съобщават работи по електрометалургия. В настояще време за наемане помещение подобно школо не е устроено, приемат се само ученици за практически занятия по наклонност. Желателно би било да се обърнеше вниманието гдето следва, за да се асегнуваше (инвестираше, б.а.) известна сума, за таквос едно похвално предприятие на благоразумния началник, който с нетърпение очаква един ден да види идеята си осъществена [...]” (подч., И.А.). От този текст става напълно ясно, че към януари 1885 г. школата при Артилерийския арсенал в Русе НЕ Е ОТКРИТА, НЕ Е ОСЪЩЕСТВЕНА.

Акад. В. Сгурев е направил опит да внуши, че към 19 януари 1885 г. школата била съществувала. За целта загърбва фетишизираните от него документи от един или друг архив, не ползва никакви изследвания за историята на техническото образование в страната, нито е правил собствени проучвания, а се позовава на статия във в. „Славянин” от 19 януари с. г. за едно посещение в Артилерийския арсенал два дни по-рано. За щастие статията е публикувана като док. № 10 на с. 44 в СборникБТД и тя доказва, че в нея няма дори намек, камо ли пряк текст, че тази школа вече функционира.

Във връзка с измислената Артилерийска школа от 1885 г. в Русе съобщавам още един факт. На 2 юни 1885 г. вестник „Търновска

конституция” помества подробна програма за тържественото посрещане през същия ден в Русе на костите на Г. С. Раковски, които ще пристигнат от Гюргево с български военен параход. Програмата описва подробно последователността на цялата церемония, като т. б, букви „в”, „г”, „д”, „е” и „ж”, представят подредбата на русенските училища, от които интересни за историята на БТД са последните две букви:

„е) Учениците от Техническото училище на българската флотилия с флага си.

ж) Учениците от Земледелческото училище с флага си.” [13].

Защо ли липсват тъкмо учениците от уж съществуващата школа при Артилерийския арсенал? Впрочем, съобщих за съществуването на първото знаме на Морското у-ще още през 2000 г. [14], напомних за него и през 2010 г. [2, с. 92, т. 208], като съобщих и източника от в. „Търновска конституция”...

Колкото до съобщението за приемането на „само ученици за практически занятия по наклонност”, това не е учебно заведение, подобно на Техническата школа при флота, а само **обучение** на работници за придобиване на умения по определена професия, сиреч не е професионално образование. В Българската земска войска и конкретно в артилерията още непосредствено след Освобождението 1878 г. е организирано професионално обучение в някои части, например „Към Разградския артилерийски склад е формиран местен артилерийски парк, артилерийска работилница (снаряжителна) и **школа за подготовка на оръжейници**” (подч., И.А.) [5, с. 94]. Тези и други подобни форми на подготовка по онова време (школи, курсове, учебни дружини, работилници и т.п.) са вид професионално **обучение**, а не професионално образование. Проучвам от години историята на техническото образование в България до 1944 г., но не ми е известна нито една публикация, в която формите на професионалното обучение да се смятат за част от историята на техническото образование в страната. Друг е въпросът, ако едно техническо учебно заведение отначало е създадено като форма за професионално обучение и на даден етап от развитието си е преустроено за техническо образование, каквито са случаите с Морското училище в Русе (1881 г.) и Държавната занаятчийница в с. Княжево (1883 г.). За краткост няма да изреждам граждански и военни форми на професионално **обучение** в Княжество България и Източна Румелия през периода март 1878 - януари 1881 г., известни отдавна в историческата литература.

14. 2. Твърдението, че П. Кузмински бил ръководил Техническата школа при флота до май 1885 г. противоречи на известни досега сведения, а в СборникБТД няма нито едно доказателство за това твърдение. Една от заслугите на П. Кузмински за развитието на техническото образование в страната е, че още в началото на 1885 г., въпреки ясно изразеното неодобрение на руските флотски офицери и лично на кап.-лейт. З. Рожественски, той (П. К.) привлича на работа във Флотския арсенал в Русе К. Божков (дотогава – в Артилерийския арсенал) и прозорливо му предава ръководството на школата. За това свидетелства К. Божков в спомените си от 1933 г. Благодарение на тази далновидност на П. Кузмински продължителният му арест, Съединението и Сръбско-българската война 1885 г. не са се отразили фатално на учебния процес, съдейки по факта, че през периода 1885 и 1886 г. редовно са приемани випуски.

Константин Божков, края на 1884 г.

15. с. 13, „Тези създадени „за пръв път в Българско” школи могат да се разглеждат като праобрази и предшественици на преместената от Русе във Варна морска школа, по-късно морско училище за висше техническо образование, **както и на инженерното университетско образование в град Русе**”.

15. 1. Че Морското училище в Русе днес е висше техническо учебно заведение (ВВМУ „Н. Й. Вапцаров” – Варна) е известен от десетилетия факт. Неточно е обаче то да се обявява за „праобраз и предшественик” на висшето техническо образование. Оставям настрана факта, че необходимостта от откриването на техническо училище е осъзната още през Възраждането. Няма да се спирам и на десетките статии по въпроса за техническото образование, публикувани от различни автори в българския периодичен печат през периода 1878-1885 г. Припомням само два факта:

- когато кап.-лейт. А. Конкевич предлага да се открие Морското училище, въпреки наименованието му то е планирано като **еднократен**

двегодишен курс за подготовка на машинисти. Това обяснява известния още от 1931 г. факт, който морските историци не обичат да отбелязват, че през 1882 и 1883 г. випуски не са приемани. Известно е и това, че Морското училище е открито с циркулярно писмо на Военния министър, т.е. отначало то е само **вътрешноведомствена форма на обучение**;

- за разлика от скромния първоначален замисъл на Морското училище, на 19 август 1881 г. княз Александър I издава Указ № 716 за основаването „[...] при Министерството на вътрешните дела Временна Межева школа с по шестдесет ученика на всеки курс”. Според чл. 6 на този указ „После двегодишния курс да се прибавят следующите курсове **за развитието ѝ до индженерно училище**” (подч., И.А.). Школата наистина е открита (в София) още същата година, за да подготвя необходимия технически персонал за изработването на кадастралните планове в страната. Межевата школа е доказателство, че четири години преди коментираната от акад. В. Сгурев „пионерна” статия във в. „Славянин” българските държавни мъже оценяват необходимостта от инженерно образование в страната и предприемат практически действия в това направление. Обстоятелствата налагат Межевата школа да бъде закрыта две години по-късно, но тя наистина е „праобраз и предшественик” на висшето техническо образование в страната. Още в началото на 1883 г. народният представител Георги Бошнаков предлага в Народното събрание „да се учреди в столицата едно върховно училище, дето да се преподават юридически, медицински и **инженерски науки**” (подч. И. А.) [15, с. 43]. Няма да навлизам в продължилите близо четири десетилетия дискусии и опити за откриването на висше техническо училище в страната, т.к. те са тема за отделно разглеждане;

15. 2. Колкото до твърдението на акад. В. Сгурев, че школата, планирана за откриване при Артилерийския арсенал в Русе, била „праобраз и предшественик [...] и на инженерното университетско образование в град Русе”, това твърдение е **напълно необосновано (най-деликатно изразено)**. Авторът не е успял да открие нищичко (дори косвена податка) за откриването и функционирането на някаква Артилерийска школа в Русе. Впрочем, съсъставителят и сънаучен редактор на СборникБТД член-кор. Христо Белоев – ректор на Русенския университет „Ангел Кънчев”, положително ще потвърди на акад. В. Сгурев, че по време на честването на 70-годишнината на този университет през ноември 2015 г. е съобщено, че „историята на висшето образование в Русе не започва през 1945 година,

както се смята, а още през 1908 г., когато са разкрити два педагогически курса” [47]. А автор, който изследва историята на създаването на Държавното висше техническо училище в Русе през 1945 г, смята, че предисторията му започва през 1940 г. [48].

16. с.13, т. 8, „И нещо твърде любопитно” – Този абзац на Предисловието свидетелства по-скоро за любопитния коментар на акад. В. Сгурев.

16. 1. т. 8, р. 3-4, „Товарищ председателя” от руски език се превежда **заместник-председател**”. – Бих препоръчал да не се избързва с този превод, правейки само езиковедско тълкуване (при това - едностранчиво), по следните причини:

- преди всичко следва да се познават функциите на „товарищ председател” според уставите на руски обществени организации от края на XIX в. Силно впечатление прави фактът, че съгласно § 39 на Устава на ИРТД, публикуван в СборникБТД (с. 172), „Товарищ Председател [...] в общих Собраниях он **присутствует наравне с прочими членами, а в отсутствии Председателя занимает его места**”. Нищо повече! В руския устав не са предвидени **никакви други допълнителни задължения и права**, подобни на зам.-председател в съвременна обществена организация. Предвиденият в руския устав текст означава, че „товарищ председател” изпълнява само протоколна функция по време на общо събрание, т. е. открива, ръководи и закрива общото събрание, когато от него отсъства председателя. Иначе, когато председателят не отсъства, неговият „товарищ” участва в заседанията наравно с всички други, **а извън заседанията на Общото събрание уставът не предвижда никакви функции за него**. От това гледище, по-точният превод би бил „помощник-председател” или дори „другар на председателя”. Според „Русско-болгарский словарь” със съставител С. Чукалов (изд. 1975 г.), с. 813, второто значение на думата „товарищ” (след общоизвестното „другар”) е: „2. *уст.* помощник, заместник [...]” Тук съкращението „уст.” означава „устаревшее слово”, което също подсказва, че стари думи не трябва да се тълкуват със съвременни представи за значението им.

През периода 1879-1884 г. военният министър на Княжество Б-я има „товарищ”, но историците все още имат различни мнения относно функциите му: според едни това е – главен секретар, според други – зам.-министър. Аргументите за зам.-министър са основателни, но пак прави силно впечатление фактът, че през периода 1884–януари 1890 г. руското

длъжностно наименование „товарищ“ е променено с българското „другар на военния министър“ и едва от януари 1890 г. е въведена длъжността „зам.-министър“. Разбира се, военното министерство не е обществена организация, давам примера като допълнителен факт, че е неправилно исторически длъжностни наименования да се превеждат единствено с днешните представи за тях.

16.2. с. 13, р. 4-5, „Следователно чрез Приказ № 513 Кузмински се определя като заместник-председател на Техническото дружество, но капитан З. Рождественски не се е съгласил с това твърдение.” – Причините за допуснатата грешка са неясни и е прибързано да се приема, че П. Кузмински е изпълнявал функцията „заместник-председател на Техническото др-во“. Например възможно е кап.-лейт. З. Рождественски да е диктувал заповедта на флотския писар и отначало да е продиктувал текста „товарищу председателя Технического Общества“, след което да е променил решението си парите да се предадат на друго длъжностно лице – „хозяину Морского собрания“, и поради това се налага собственоръчно да нанесе поправката, а след това продиктува и името на П. Кузмински. Това е само предположение, но пък няма никаква логика командир на военно формирование да издава заповед за назначение на активист на обществена организация. Друг е въпросът, ако според действащия тогава военен устав е било задължително З. Рождественски със заповед да разреши на офицер от поверената му част да изпълнява обществена функция, каквото разрешение е било необходимо за членството на офицерите.

Иначе, ако П. Кузмински наистина е бил „товарищ“ на председателя на БТД, това само би било ново доказателство за неговото значително обществено влияние по онова време в Русе, след като през януари е бил избран за домакин на Каюткомпанията и библиотекар на Каюткомпанията (завеждащ Морската библиотека). Съмнявам се обаче и припомням събранието на БТД от 11 май 1885 г., когато именно той връчва символично знамето на Техническата школа на председателя на БТД кап. С. Ванков. **Няма никаква логика в такъв тържествен момент това знаме да бъде връчено от общественик с по-нисък ранг от този на получаващия знамето.**

II. ВЪВЕДЕНИЕ

17. с. 16, р. 11 отд., „устава“ на Българското техническо дружество, публикуван във в. „Славянин“.

На с. 45 в коментарния текст по отдавна известните статии „Пак по техниката”, както и на с. 164, 178-180, авторите отново уверяват читателя (дори два пъти), че в тези статии бил публикуван уставът, но на с. 191 пък предлагат на читателя да си хареса друга версия, сиреч в. „Славянин” предлага „Проектоустава на БТД”. А новата книга за БТД е научна и при това с двама **научни** редактори: ако единият пропусне подобно противоречие, другият все пак би трябвало да го забележи... **Куриозно при тези две версии е и това, че и двете са грешни.**

Всъщност още през 1983 г. в научна статия за историята на БТД публикувах обосновка защо дългогодишното твърдение на Р. Боев, че уставът на БТД бил публикуван във в. „Славянин”, е **грешно**. Нещо повече, пак тогава (**още преди 32 години**) обосновах **и факта, че не е публикуван и проектоуставът** на БТД [3, с. 444-445]. В статията „Пак по техниката” наистина е използван терминът „устав”, но към 29 януари–21 февруари 1885 г. такъв документ не съществува. Пак през 1983 г. публикувах и неизвестното дотогава съобщение във в. „Славянин” от 26 февруари 1885 г.: „Тия дни ще се испратят покани до някои лица, които ако искажат желание да станат членове учредители, то ще са постъпи към съставянието на реченото дружество” [3, с. 448]. След като учредителното събрание на БТД е проведено **след 26 февруари**, естествено **преди тази дата устав не е приеман!**

В спомените си от 1933 г. К. Божков съобщава, че за основаването на БТД „беше съставен и напечатан един **проекто-устав, съставен от капитан Кузмински**” [9, с. 144]. Следователно такъв документ съществува, но поне **досега той не е издирен и пълният му текст не е публикуван**. През 2010 г. в книгата „Храм на знания технически...” коректно предупредих читателите: „с висока степен на достоверност може да се приеме, че текстовете от проектоустава, цитирани в кавички в статиите „Пак по техниката”, отговарят на оригиналния текст на проектоустава, който и до днес не е известен. Поради това никой не може да гарантира, че не са допуснати грешки както от автора на статията, така и от издателя (редактор или печатарски набор)” [2, с. 88, т. 144]. Оставям настрана **очевидния в новата книга стремеж авторите да представят за свои открития отдавна известни в историографията факти и твърдения, като премълчават публикациите, в които тези факти и твърдения за пръв път са въведени в обръщение**, но поне да ги използват точно и да не подвеждат и объркват читателите с версии като

публикуван устав и публикуван проектоустав. Друг е въпросът, ако след съответна уговорка е използван например само терминът „проектоустав”, но в академичната книга това не е направено.

III. ГЛАВА I. ГРАД РУСЕ В ГОДИНИТЕ СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО ОТ ОСМАНСКА ВЛАСТ

18. с. 17, „Александър Хаджи Русет – създателят на **първата географска карта на България** (1843 г., Страсбург)”. – Това е грешно твърдение, защото **географски карти на България са известни далеч-далеч преди 1843 г.** и всеки може да го провери в интернет, без да търси специализирана литература по история на картографията. През 1843 г. Александър х. Русет издава първата географска карта на България **на български език**. Известна е и с краткото, но също точно наименование „първата географска карта на български език” [16, с. 10] или само „първата българска карта”.

Част от картата на България, създадена през 1843 г. от Ал. Х. Руссет -

http://www.geomedia.bg/images/old/content/Russet_1843_Bulgaria.jpg]

19. с. 17, „**1866** – открива се първата модерна печатница с машини „Кайзер” – Твърдението е грешно дори само заради факта, че на 3 март 1865 г. в тази печатница е издаден първият брой на известния възрожденски вестник „Дунав”. Според монографията на д-р Иво Жейнов, най-добрият познавач на историята на книгопечатането в Русе, началото на тази печатница е поставено през декември 1864 г., когато „пристига първата пратка букви”. Колкото до машините „Кайзер”, първата от тях (били са две) е доставена през август 1865 г. [17, с. 51].

20. с. 17, „1881 г. – построява се първият български железен **несамоходен** кораб „БОТ № 1”.

20. 1. Събитието е през 1882 г., а не 1881 г.

20. 2. Единственият известен и достъпен днес източник за него са спомените на К. Божков от 1933 г., а според тях ботът имал на носа си бронзова надписна табела с текст „Русчукский портъ 1882 год.”, а не „БОТ №1”. Представих подробно историята на този бот (вкл. с критичен анализ на публикуваните дотогава други 12 версии за носовия надпис) в първия том на книгата „Омаяни от кораби мъже” (2006 г.) [12, с. 144-158]. Тази книга е описана в литературата на СборникБТД (с. 7 и 200), но изглежда авторите са се интересували само от текста ми за историята на БТД ... Освен това, Бот № 1 е не само „първият български железен несамоходен кораб”, а и нещо по-съществено – първият метален кораб, **построен в България**. Наблягам на този историко-технически факт, защото познавам морски специалисти, които, изхождайки несъзнателно от или спекулирайки съзнателно единствено със съвременните представи за кораб със собствено задвижване, неволно или съвсем съзнателно омаловажават значението на строежа на Бот № 1 заради това, че няма собствено задвижване.

21. с. 17, „1883 г. – построява се самостоятелна сграда за първата метеорологична станция в България”. На с. 45 авторите предлагат още една версия – 1885 г. – Подобно противоречие обикновено се допуска при безкритично преписване от различни източници, известно и с термина компилиране... То е недопустимо дори в популярно писание и вестникарски материал, камо ли в научна книга, при това – академична, и на всичко отгоре – с двама научни редактори. А за разнообразие в историческата литература (вкл. в интернет) битуват още две версии – 1882 и 1884 г. Дори в началото на 2014 г. официално беше съобщено, че в Русе се тъкмят да честват 130-ата годишнина на историческата сграда, тази годишнина беше обявена и в сайта на РИМ–Русе (рубриката „Исторически календар”). Как да не повярваш?

През февруари 2014 г. в сайта на „Морски вестник” публикувах обширен критичен анализ на изобилието от непроверени версии и обосновах, че строежът на Флотската кула в Русе е завършен вероятно през 1886 г. [18]. В СборникБТД на с. 52 е поместен известен отдавна текст от в. „Славянин” от 21 февруари 1885 г. и от последния му абзац всеки читател, вкл. научните редактори, може да се увери, че към началото на март с. г.

зданието на Флотската кула все още е в строеж. Прочее, накратко за коварната датировка на тази сграда обърнах внимание и през 2010 г. [2, с. 33 и 90, т. 172]. Пак тогава представих и **съществената връзка на историята на Флотската кула с историята на БТД.**

22. с. 18, „1897 г. – първата кинопрожекция в България [...] в Русе ...” – Дълги години историографията на киното в България наистина беше приела тази година, но преди две години киноисторикът д-р Петър Кърджилков публикува **доказателства**, че още **края на 1896 г. в София** е организирана първата кинопрожекция в България [19].

23. с. 19, р. 10 отд., „**Дунавската морска** флотилия” – Това наименование се среща както в архивни документи, така и в съвременни публикации, но официалното наименование в морската историография е Флотилията и Морската част в Русе (вж. т. 8 по-горе).

24. с. 19, р. 3-4 отд., „**в градските среди** се чувства необходимостта от създаването на обществена организация на инженерите и техниците” – В новата книга липсва дори някаква мъглява косвена податка, камо ли приемлива обосновка за подобно твърдение. Авторите на СборникБТД съчиняват тази версия без никакво усилие (колкото и скромно да е) да анализират колко граждански инженери и техници към началото на 1885 г. работят в Русе. А според изследване на доц. Мл. Цонев, към 1885 г. в цялата страна българите, завършили инженерство към 1885 г., са общо 9 (девет!) [20, с. 8] и за нито един от тях няма сведение към началото на 1885 г. да пребивава в Русе. В града по онова време има и военни специалисти с техническо образование, но авторите не предлагат никакъв количествен анализ на военните и гражданските специалисти и най-важното – никаква обоснована податка от какъвто и да е източник (архивен или вестникарски), че някой от тях, сиреч – **извън флота**, е правил поне намек (да не говорим за протоколирано решение като това на Каюткомпанията от 3 януари 1885 г.) за създаването на техническо дружество в града. Разбира се, **доизмислянето на инженерно-техническа масовка в Русе** не е случайно и положително целта на авторите е да отклонят вниманието на читателите от факта, че **идеята и инициативата за основаването на БТД са дело ЕДИНСТВЕНО НА ФЛОТСКИТЕ офицери.**

25. с. 20, долу, „**Капитан I р.** Константин Божков”

25.1. В историографията (поне морската) е прието надписите към снимките на офицери да бъдат със званията им към годината на фотографирането. Друг е въпросът, ако те не са известни или не могат

достоверно да се изяснят. Например на същата с. 20 в новата книга са поместени снимки на З. П. Рождественски и С. Н. Ванков, към които званията правилно отговарят на времето на изработването на фотографията. Оставям настрана факта на поредното изтънчено приложение на двойния авторски стандарт в усилията за създаването на изкуствен ореол на председателя на БТД С. Ванков. Имам предвид обстоятелството, че на с. 20 авторите поместват фотографии на З. П. Рождественски и К. Божков от времето на БТД, но вместо фотография на младия офицер С. Ванков (има поне две такива) предпочитат да предложат образа му като генерал-майор. Евтин трик, благодарение на който целта е **изкуствено** да се внуши авторитет на председателя на БТД, когато читателят го сравнява с портретите на останалите трима членове на БТД, поместени на същата страница.

25.2. Снимката на К. Божков на с. 20 в новата книга беше публикувана от мен през 2006 г. с надпис „Константин Божков, около края на 1884 г.” [12, с. 415]. Всеки може да се увери, че на снимката К. Божков е видимо млад човек (на 27 г.) и цивилен (правена е в Русе, непосредствено след завръщането му от Русия), а още не е солиден флотски офицер.

25.3. К. Божков няма звание „капитан I р.”, той е **полковник**. Още преди осем години публикувах подробна биография на К. Божков, в която отбелязах и недоразуменията в историческата литература около най-високото му офицерско звание, като изтъкнах, че то е полковник и дори представих неизвестната му дотогава визитна картичка [12, с. 305, т. 108, и с. 417]. Припомням на авторите и това, че на с. 151 в техния Сборник БТД е публикуван документ от К. Божков, от който също може да научат, че той има звание „полковник о. з.”, а не „капитан I ранг”.

IV. ГЛАВА 2. БЪЛГАРСКОТО ТЕХНИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО ВЪВ В. „СЛАВЯНИН”

26. с. 31-33, статията „Няколко думи за устава на Военните събрания в Българската войска”, публикувана във в. „Славянин”, № 92, 14 февруари 1885, с. 366 (Документ № 5). – Тази статия е **въведена в научно обръщение още през 2010 г.** от мен [2, с. 85, т. 110].

27. с. 34, статията във в. „Славянин”, № 35, 4 октомври 1885, с. 139 (Документ № 6).

27.1. За тази статия авторите съобщават на с. 28 интересния факт, че в нея „Константин Божков **споменава за първи път** името на Павел

Дмитриевич Кузмински и постъпването му на българска служба”. Същата статия е **въведена в научно обръщение още преди 24 години: Алексиев, Иван**. Неизвестна дописка на Константин Божков. – Корабостроене и корабоплаване, 1981, № 6, с. 32. Тогава съобщих не само точното библиографско описание на статията, но **публикувах и ПЪЛНИЯ ТЕКСТ**, изтъгнах и приноса на К. Божков пръв да съобщи за П. Кузмински в българско издание.

27. 2. с. 34, р. 15 отд. – В адаптирания текст изразът „**Скептичната Англия**” да се чете „Практичната Англия”, защото така е **в оригинала** на статията.

28. с. 35-43, „Вестник „Славянин” за организирането на професионално-техническото образование в България”

28. 1. За статиите в № 65, 15 декември 1884, с. 257 (док. № 7), и в № 71, 3 януари 1885 г. (док. № 8), **съобщих още през 2006 г.**, съответно [12, с. 196 и 256, т. 112] и [12, с. 197 и 260, т. 132].

28. 2. В коментарите на с. 35, авторите уверяват, че тези статии „**имали за цел да подготвят обществеността** за създаването на Българското техническо дружество ...” Това е **напълно необосновано** твърдение по простата причина, че дори втората (по-късната) статия (док. № 8) е написана на 2 януари (с. 42 на новата книга), т. е. един ден преди провеждането на учредителното събрание на Каюткомпанията, на което е предложена идеята за основаването на БТД. Освен това **ниито един ред от трите статии не съдържа дори намек за подобна идея, камо ли някакво пряко послание**.

28. 3. В коментарите на с. 35 авторите значително доизмислят историко-техническото значение на тези три статии, а както съдържанието на коментара, така и приложената в СборникБТД литература ясно показват, че те не са проучвали историята на българското образование до 1885 г. Например:

- твърде смущаващо е, че в научно издание авторите му не правят разлика между понятията „образование” (с. 35, р. 2 и др.) и „обучение” (с. 35, р. 1 отд.) и очевидно използват съответните им термини като абсолютни синоними. Както тогава, така и сега между тях има **същностна разлика**. Разясняването на тази материя е извън целта на изложението ми, но за интересувачи се читатели препоръчвам да се запознаят с действащия Закон за професионалното **образование и обучение**
<http://lex.bg/laws/ldoc/2134673921> (например чл. 5, ал. 2 и 3);

- в коментара на с. 35 авторите неправилно използват като абсолютни синоними и термините „професионално-техническо образование”, „професионално образование” и „професионално обучение”. Например: търговските, земеделските, педагогическите, фелдшерските и т. п. училища са професионални, но не и професионално-технически; войниците, изпратени в **учебните** дружини към някои военни части, или пък участниците в първия стенографски курс с ръководител Антон Безеншек (1879 г.) получават професионално обучение, но не и професионално образование и т.н, и т.н.

- българите не усещат „потребността от придобиване на технически професии” едва средата на 80-те години на XIX в., каквото е внушението на с. 35, абз. 1. Те осъзнават това още през Възраждането, а през периода 1878-1884 г. тази потребност широко се обсъжда по страниците на следосвобожденския печат. Предприемат се и практически действия. Например, през 1883 г. е открита Държавната занаятчийница в с. Княжево, която дори до наши дни специалисти по история на образованието неправилно приемат за началото на техническото образование в страната въпреки известния от години пионерен принос на Машинната школа в Русе от 1881 г. (днес ВВМУ „Н. Й. Вапцаров” – Варна).

Отъ началото на 1911/12 учебна година училището става съ четиригодишен курсъ на учението, изработва се правилникът и програмата му, която следъ 5 годишно прилагане се утвърждава съ указъ № 7 отъ 2. II. 1917 год. и то за всички държавни сръдни механо-технически училища въ Царството.

Изгледъ на училището презъ 1883 година въ с. Княжево

Презъ Балканската и Междусъюзнишка войни училището отначало прекратява учебнитъ си занятия, защото учителитъ и по-възрастнитъ му ученици взематъ участие въ войнитъ, а работилницитъ му презъ м. октомврий 1912 год. биватъ милитаризирани и придадени къмъ Военно-инженерната работилница въ София. Презъ м. мартъ 1913 год. това училище и Габровското механо-техническо училище съ наличнитъ ученици и учителски персоналъ започватъ теоретич. учебни занятия въ София, а презъ време на практическитъ занятия въ учебнитъ работилници се извършваха поржкитъ по военнитъ наряди за нуждитъ на армията ни.

Възстановяване на занаятчийницата

Сградата на

Учебната занаятчийница в с. Княжево, 1883 г.

<http://knqjevomost.hit.bg/pics/d3.JPG> -

http://morskivestnik.com/compass/news/2012/082012/082012_15.html

28. 4. Тъй като една от целите на СборникБТД е да улесни читателя, като му предостави автентични текстове на документи, неприятно впечатление правят два факта:

28. 4. 1. Факсимилетата на трите статии (док. №№ 7, 8 и 9) са публикувани в малък формат, вследствие на което оригиналните текстове са трудно четливи и на всичко отгоре – от тях липсва немалка част. Съдейки по това, за каква част от адаптираните текстове на тези статии липсват оригинални текстове, става въпрос за близо една четвърт.

28. 4. 2. Тази липса е особено неприятна и поради факта, че сравнението на поместените оригинални и съответните адаптирани текстове показва наличието на **съществени грешки и неточности**.
Например:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 37, р. 6	откриването	отварянието
с. 37, р. 7	заело	взело
с. 37, р. 6	творческо	теоретическо
с. 39, р. 8	Клауссон-Коас	Клаусон-Каас
с. 39, р. 14	а пъти	а често пъти
с. 39, р. 8 отд.	тъй е било	тъй като е било
с. 39, р. 3 отд.	начевна	наченва
с. 40, р.21 отд.	най-добрите експонати	най-добрия експонент
с. 40, р.14 отд.	съществуване	съвършенство
с. 40, р. 13 отд.	рационално, децата	рационално, на децата
с. 42, р.7	си струва	съществува
с. 42, р.19	толкос	таквос
с. 42, р.21	най-явен	най-лек
с. 42, р. 14 отд.	майстори са рядко	майстори, що са рядко
с. 42, р. 9 отд.	отдалеко	от малко-малко
с. 42, р. 6 отд.	всичкото си, но зимно време	всичкото си празно зимно време
с. 43, р.7	не това безкористност	неговата безкористност
с. 43, р.7	това да ни	това дело ни
с. 43, р.11	история, рисование	история, физика (механика),

		чертание геометрическо, рисование
с. 43, р.15 отд.	Относителността условията	Относително условията

Напомням, че от факсимилетата на трите статии липсва около една четвърт от текста и поради това не мога да проверя качеството на съответния адаптиран текст, т.е. **грешките може да са повече. Пред вид тази липса, както и многобройните грешки и неточности в адаптираните редове, АДАПТАЦИИТЕ на тези три документа на практика са НЕИЗПОЛЗВАЕМИ.**

28. 4. 3. От споменатите в горната таблица грешки насочвам вниманието на читателите само към **името Клауссон-Коас**, дейността на когото е предмет на статията във в. „Славянин” от 20 дек. 1884 г., с. 38-41 от новата книга. Макар той да е изключително слабо известен в българската литература, за него авторите не предлагат никакво допълнително обяснение, колкото и кратко да е. Става дума за Йенс Адолф Фридерик Клаусон-Каас (1826-1906 г.) – датски педагог, който през последната четвърт на XIX в. енергично ратува за развитието на занаятчийското образование в Дания и Германия [21]. Статията във в. „Славянин” представя дейността на „общество в Копенхаген”, организирано от него за обучения по различни занаяти (с. 39 на СборникБТД). И за него авторите не съобщават нищо. От датската Уикипедия можете да научите обаче, че това общество е Датската занаятчийска компания, основана през 1873 г. [22].

Й. А. Ф. Клаусон-Каас -

https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Adolph_Frederik_Clauson-Kaas

Без подобни допълнителни историко-технически проучвания, подпомагащи читателя, съставителството на сборници с архивни документи се свежда всъщност до обикновено събиращество и компилиране ...

29. с. 45-53, трите статии „Пак по техниката” от в. „Славянин” в началото на 1885 г.

29. 1. **Първите две статии**, от бр. 81 и бр. 85 (док. № 11 и № 12), са **въведени в научно обръщение от Р. Боев още през 60-те години**, а **третата статия**, бр. 90 (док. № 13) – **от мен през 1982 г.** [23, с. 30], но е използвана и през 2006 [12, с. 267], и 2010 г. [2, с. 88]. **Още преди 33 г., обосновах и неизвестния дотогава в историографията факт, че К. Божков е авторът на трите статии** [23, с. 30]. **Ясни факсимилета на пълните текстове на трите статии** бяха публикувани за пръв път още през 2007 г. [24, с. 19-25].

29. 2. Факсимилетата на трите статии (док. №№ 11, 12 и 13) са публикувани в малък формат, вследствие на което от тях липсва известна част. Съдейки по това, за каква част от адаптираните текстове на тези статии липсват оригинални текстове, става въпрос за ок. 19 %.

29. 3. Въпреки липсващите оригинални текстове, при тези документи успях да направя цялостна проверка на адаптираните текстове, защото ползвах пълните факсимилета, публикувани през 2007 г., които са и почетливи [24, с. 19-25]. По-важни грешки:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 46, р. 5 отд.	за благосъстоянието ни, както	за благосъстоянието ни, но че и в морално отношение. Образоваността ни, както
с. 46, р. 4 отд.	колко полегка	колкото полегка
с. 46, р. 1 отд.	за	на
с. 47, р. 16	съставят	правят
с. 47, р. 16	необратимите	необоримите
с. 47, р. 2-3 отд.	хелиографията и пр.	гелиографията, албертипията и пр.
с. 48, р. 4	горското	минното
с. 49, р. 7-8	вапцари, фотографии	вапцари, табаци, фотографии
с. 49, р. 11	географията	гелиографията
с. 49, р. 4 отд.	пътища за търговия	пътища и места за търговия

с. 50, р. 1	промишлена банка	промишлени банкове
с. 50, р. 3	жалки	малки
с. 50, р. 6	откривали	открепнали
с. 50, р. 10	някакви стотина	няколко стотина
с. 50, р. 6 отд.	под личности	подобни личности
с. 50, р. 2 отд.	за подобни заводи	затова подобни заводи
с. 52, р. 2	производства	произведения
с. 52, р. 4	управление	направление
с. 52, р. 16	чуждите	чужденците
с. 52, р. 12 отд.	ведно	в едното
с. 52, р. 2 отд.	хората, работите	хората, инак работите
с. 53, р. 12 отд.	изпише	изписваше
с. 53, р. 12 отд.	тогас знание	само тогас знанието
с. 53, р. 8 отд.	скъпо, на всеки	скъпо, но на всеки
с. 53, р. 6 отд.	зарядите	снарядите
с. 53, р. 5-6 отд.	всеки един чини	всеки един вистрел чини

29. 4. И тук за няколко остарели термина авторите не дават кратки историко-технически обяснения:

29. 4. 1. **Гелиография** – този термин прибързано е „адаптиран” на хелиографията. Например през 1889 г. в Русе е издадена книгата „Ръководство по гелиографното дело” и тя разглежда използването на гелиографа (хелиографа) в Българската земска войска. Тъй като гелиографът е вид оптичен телеграф и не използва никакъв химичен метод, изключено е той да е предмет на дейността по първия раздел от уставната програма на БТД. През 2010 г. предположих, че „вероятно става дума за хелиографирането като метод за размножаване на документи върху чувствителна хартия”, а не толкова за вид предшественик на фотографията, който към 80-те години на XIX в. е вече остаряла технология [2, с. 27]. Потвърждаването на това предположение изисква обаче допълнителни историко-технически проучвания.

29. 4. 2. **Албертипия** или по-точно казано – албертотипия. Това е усъвършенстван метод за фоторепродукции, изобретен от баварския придворен фотограф Йозеф **Алберт** през 1867 г. [2, с. 27], [25].

29. 4. 3. **Горското** изкуство – това е грешен превод на руския термин „горное искусство”, което означава „минното изкуство” [2, с. 28]. На с. 179 в СборникБТД терминът обаче е правилно преведен и това различие, както и други подобни, е показателно за „качеството” на общата научна редакция на новата книга, особено предвид факта, че новата книга има **двама научни редактори...**

29. 4. 4. **Табак** – човек, който щави кожа, кожар.

30. с. 54, Док. № 14, в. „Славянин”, № 92, 26 февр. 1885, с. 368 – Още през 1983 г. въведох в научно обръщение този източник [3, с. 448], цитирах го и през 2010 [2, с. 89, т. 168]. В адаптирания текст, в бележката на автора в скобите, текстът **Документ № 24** да се чете **Документ 29** (вж. с. 89 на новата книга)

31. с. 54, Док. № 15, в. „Славянин”, № 103, 28 март 1885, с. 412 – Още през 1983 г. въведох в научно обръщение този източник [3, с. 448-449], естествено цитирах го и през 2010 [2, с. 89, т. 169].

32. с. 55, Док. № 16, в. „Славянин”, № 106, 4 апр. 1885, с. 424 – Въведох в научно обръщение този източник през 2010 [2, с. 91, т. 190].

33. с. 66, р. 4 отд., „На 6 април 1885 г. на **първото** заседание [...]” – Това е **грешно** тълкуване на оригиналния текст, поместен на следващата страница – „тържественното **открытие** на Техническото Дружество”. В конкретния случай става дума за тържествено откриване на заседание на БТД, а не за начало на дружествената дейност. Причината за тази тържественост е фактът, че заседанието е посветено на „юбилея на славянските просветители Св. Кирила и Методия”, а не на „първото заседание” на БТД. Както още от 1983 г. е известно, а и на с. 54 в СборникБТД също е публикувано оригиналното съобщение: „На 26 того (март 1885 г., И.А.) **новосъставеното** Техническо Обещество в града ни държа **първото** си заседание, [...]” (подч., И.А.).

34. с. 67, Док. № 19, в. „Славянин”, № 108, 11 апр. 1885, с. 430 – Това е един от няколкото най-популярни източници в литературата за историята на БТД. Пръв Р. Боев го въвежда в научно обръщение и публикува последните две строфи. Пълният текст на поетичното слово на П. Кузмински е публикуван като факсимиле – през 1985 г. от Б. Драганов [26, с. 19] и като точна препечатка – през 2010 от мен [2, с. 181-182]. Накратко, **и в този архивен документ няма никакви нови за историята на БТД сведения.**

35. с. 68, Док. № 20, в. „Славянин”, № 110, 16 апр. 1885, с. 440 – Това съобщение е въведено в научно обръщение през 2010 г. от мен [2, с. 91, т. 194].

36. с. 69-70, Док. № 21, в. „Славянин”, № 117, 7 май 1885, с. 467.

36. 1. През 1969 г. Р. Боев съобщава за събрание на БТД, на което М. Голубятников докладва относно „причините за аварията и пожарите в българските мелници”, но не посочва нито датата на събитието, нито източник за тази информация. Силно впечатление прави фактът, че в последната си публикация за П. Кузмински (1980 г.) той пак помества същото кратко сведение за доклада на М. Голубятников, без отново да посочи датата и източника, макар че статията му е с научен апарат [27, с. 119]. Твърдя, че Р. Боев е правил тези съобщения само по спомените на К. Божков от 1933 г., който пръв в историческата литература публикува кратки сведения за доклада на М. Голубятников, но **не отбелязва датата** на събитието [9, с. 148] и поради това тя остава неизвестна за Р. Боев. За пръв път съобщих за статията на К. Божков във в. „Славянин” от 7 май 1885 г. още през 1983 г. [3, с. 449-450], а през 2010 г. публикувах и резултати от мое проучване на броя на парните мелници в Силистренски окръг, аварията по пароенергетичните уредби в страната през периода 1878–1912 г. и дейността на БИАД относно безопасността на тези уредби до утвърждаването през 1911 г. на първия Правилник за контрола на парните машини и газовите резервоари [2, с. 39-40, и с. 91, т. 196 и т. 201]. Преди пет години направих това съпътстващо историко-техническо проучване, за да мога обективно да оценя прозорливостта на БТД относно „изключителното значение на техническото състояние и квалифицираното обслужване и поддържане на парните машини и парните котли за безопасната експлоатация на пароенергетичните уредби” в страната [2, с. 40].

36. 2. с. 69 – Част от факсимилето на тази статия е изрязано (долната страна) и на практика 7 реда от адаптирания текст на с. 70 не могат да бъдат проверени от читател, а **при многобройните груби грешки при адаптирането на текстовете в Сборник БТД пълните текстове на факсимилетата са повече от наложителни.**

37. с. 71-72, **Статии за изявите на П. Д. Кузмински във вестник „Славянин”**

37. 1. с. 71, р. 2-5, „Представените статии **разкриват личността** на инженер-механик капитан Павел Кузмински и неговото отношение към

политическите събитие **след** Сръбско-българската война от 1885 г., както и **позицията му в защита на българската кауза** срещу нападите на някои руски журналисти на страниците на руския печат”

Темата за **безпрецедентната подкрепа на П. Кузмински** „в защита на българската кауза” по време на Съединението 1885 г. и последвалите събития, свързани с него, беше въведена **за пръв път в историографията през 1984 г. от мен** [28, с. 108]. Оттогава до наши дни съм единственият (за съжаление!) автор, който проучва и популяризира тази изключителна морална подкрепа на руския учен и изобретател П. Кузмински за България и свързаните с нея пряко и косвено събития [2, с. 145], [7], [12, с. 227-229], [29], [30], [31, с. 45], [32], [33]. Този историографски факт очевидно е „подробност” за авторите на СборникБТД и те предпочитат чрез премълчаването му да създадат впечатление, че първи се сещат за него. Но етичната страна е по-малката беда за читателя. Чрез загърбването на значителна част от истината по този принос на П. Кузмински авторите създават твърде ограничена представа за него. Те подготвят цял сборник, съществена част от който старателно внушава на читателите колко недостоверни сведения съм публикувал за историята на БТД, защото, видите ли, не съм бил ползвал издирените от тях 17 архивни документа, а не смятат за необходимо при публикуването на двете статии на П. Кузмински в защита на българската съединистка кауза (въведени впрочем в научно обръщение 31 години преди тях) да предупредят, че в българската литература през 2011 г. са тиражирани **тотално грешни сведения по тази част от биографията на П. Кузмински** [8]. Това е само част от двойния **историографски** стандарт, приложен целенасочено в СборникБТД.

37. 2. с. 71, превод на статия-отворено писмо от П. Кузмински до редактора на в-к „Славянин”, бр. 68 от 28 ян. 1886, с. 270.

37. 2. 1. Тази статия е въведена в научно обръщение още през 1984 г. от мен [28, с. 120, т. 56].

37. 2. 2. В абз. 1, р. 4 на превода липсва съществен текст:

Отпечатано	Да се чете
че съм взел подкуп	че аз се застъпвам за българите поради това, че съм взел подкуп

38. с.72, превод на статия-дописка от П. Кузмински във в-к „Славянин”, бр. 74 от 13 февр. 1886, с. 294.

38. 1. Тази статия е въведена в научно обръщение още през 2006 г. от мен [12, с. 272, т. 256].

38. 2. с. 72, р. 7, „как ще ми отговори за това” – в руския текст на статията този откъс гласи „как бы отвечающий мне на то”. Поради това ми се струва, че по-близко до оригинала би бил текстът: „като че ли, отговарящ ми за това”. Все пак най-добре е преводът да се редактира от специалист-преводач от руски език.

38. 3. с. 72, р. 10, „неприятно” – в руския текст е „гадостно”, сиреч „гадно”, а това е доста по-силно изразно средство, използвано от П. Кузмински.

38. 4. **Освен тези две статии** от в. „Славянин”, забележителното отношение на П. Кузмински към събитията, свързани със Съединението 1885 г., е документирано и в следните материали, публикувани в този вестник:

Г-н капитан Кузмински, който от няколко дни се намира арестуван на парахода „Взрыв” ... – Славянин, № 17, 17 септември 1885, с. 67.

Русенският комитет за събиране доброволци благодари ... – Славянин, № 22, 28 септември 1885, с. 88.

Поступила в продажбу брошюра П. Д. Кузьминского „Носители русского имени в Болгарии” ... – Славянин, № 51, 10 декември 1885, с. 202.

Кузьминский, П. Мир 19 февраля 1886 года (Письмо в Россию, посвящаемое памяти И. С. Аксакова). – Славянин, № 78, 22 февруари 1886, с. 308.

Б-в. [дописка от 10 март 1886 против съобщение от Н. Родионов в „Новороссийский телеграф”, № 3302]. – Славянин, № 85, 13 март 1886, 335-336.

Кузьминский, П. Открито писмо до Редактора на в/к „Славянин”. – Славянин, № 85, 13 март 1886, 336-337.

Кузьминский, П. Русе, 14 март 1886. ... – Славянин, № 86, 15 март 1886, с. 340.

Руската преса. – Славянин, № 87, 18 март 1886.

Кузьминский, П. Открытое письмо И. д. Генерального Консула в Русчуке Б. П. Шатохину [Русе, 19 юни 1886]. – Славянин, № 121, 21 юни 1886, с. 482.

Кузмински откраднат! – Славянин, № 122, 24 юни 1886, с. 483.

Кузьминский, П. Открытое писмо в Россию. – Славянин, № 148, 2 септември 1886, 586-587.

38. 5. Достоверното изясняване на връзката на Съединението 1885 г. и последвалите събития с пребиваването на П. Кузмински в Княжество България има съществено значение за пълното и точно представяне на българския период от биографията на видния деец на БТД. Няма никаква логика историци, журналисти и видни общественици на ФНТС да пропагандират пространно **руско-съветския** период от биографията на председателя на БТД С. Ванков, който период няма дори косвена връзка с историята на Съединението 1885 г., а да избягват да споменават или, както в Сборник БТД, да представят в твърде осакатен вид изключителната подкрепа на П. Кузмински по онова време. Да не говорим за целенасоченото изопачаване на тази част от биографията му, практикувано до наши дни в руската и българската литература, както и в руски сайтове. Оставям настрана руските автори, които и до днес **безкритично** приемат известните спомени на акад. А. Н. Крилов за П. Кузмински. Далеч-далеч по-смустващ е фактът, че грешните, неточни и неясни сведения на видния руски академик се разпространяват в най-ново време и на страниците на солидното научно-техническо списание „Техносфера” – издание на ФНТС. Имам предвид биографична статия за П. Кузмински от Виталий Лебедев [8]. Що се отнася до връзката на Съединението 1885 г. с биографията на П. Кузмински, авторът В. Лебедев **преписва почти дословно грешните сведения** за тези събития в мемоарите на акад. А. Н. Крилов [44].

39. с. 74-76, Адаптиран текст на статията „Нашата флотилия” във в-к „Славянин”, бр. 82 от 6 март 1886 г., с. 323 (Док. № 22) – Тази статия е много интересна за морската история на България, но препоръчвам на читателите да ползват само факсимилето на с. 73, тъй като в адаптирания текст има грешки:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 74, р. 15	капитан З. Рождественски	капитан-л[ейтенант] Рождественски
с. 74, р. 18 отд.	мнението на палобите	миенето на палубите
с. 74, р. 9 отд.	Конкеевич	Конкевич (това изписване на фамилията е възприето в морскоисторическата литература от няколко години, И.А.)
с. 74, р. 6 отд.	баражи	баржи

На с. 75, р. 10, „и неща, за които” – между „за” и „които” липсва текст, който не мога да възстановя, защото от долната част на факсимилето на с. 73, колона 2, липсва малка част (вероятно 1-2 реда?)

V. ГЛАВА 3. БЪЛГАРСКОТО ТЕХНИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО В АРХИВНИТЕ ДОКУМЕНТИ НА ДВИА – ВЕЛИКО ТЪРНОВО

40. с. 83, р. 3 отд., „**Флотска** и Морска част” – правилното наименование е „Флотилията и Морската част”.

41. с. 89, Преведен текст на Приказ № 52/16.01.1885 г., „[...] Българското техническо дружество, **учредено в Русе**”. – Преди да коментирам този „превод” посочвам руския текст според публикуваното на същата страница факсимиле: „[...] Болгарское Техническое Общество, **имеющее быть учрежденным** в Руцуке”. В действителност руският текст **категорично означава предстоящо в бъдеще събитие**, а не вече случило се към 16 януари 1885 г.

42. с. 90, **Преведен** текст на Приказ № 73/01.1885 (Документ № 31)
Преводът е грешен, защото изопачава същността на заповедта, а освен това и непълен, т. к. липсват имената на 9 майстори, разчитането на които е **професионално** задължение на съставителите, а не на читателите. За сравнение посочвам частта от руския текст без имената на майсторите и съответния превод на български, публикуван от съставителите:

а) руски текст: „**Залоговые деньги мастеровых, представленных инженер-механиком капитан** Кузьминским при рапорт № 2 [?], а именно: [...] Всего 144 лев Сто сорок четыре лева записать на приход по книге **переходящих сумм** залогов и авансов”.

б) български текст: „Възлага се с рапорт № 2 на капитан инженер-механик Кузмински да заприходи предоставените суми от майстори ... Всичко 144 лева (сто четиридесет и четири) да се запишат като приход в книгата „Залогов и авансов”...”

Струва ми се, че **по-точният превод** би бил: „Заложените (ипотекираните?) пари на майсторите [...], представени с рапорт № 2 [?] от инженер-механик капитан Кузмински, да се впишат като приход в книгата за преходни суми от залози и аванси”.

43. с. 90, р. 2-4 отд., Преведен текст на Приказ № 81/24.02.1885 г. – Грешен превод от руски на бълг. език: а) руски текст: „Технический мастер Божков определяется на службу во вверенную мне Часть, по вольному найму, механиком 2 разряда с жалованьем в месяц по 300 лева, которое

производитъ ему с 15 числа сею января месяца”; б) български текст: „Техническият майстор Божков се определя на служба в поверената ми част, като **военно**наемен механик с 2 разряд **... в списъка** по 300 лева, които **да му се заведат** от 15 януари”.

Струва ми се, че **по-точният превод на български** би бил: „Техническият майстор Божков се назначава на служба в поверената ми част като волнонаемен механик II разряд с **месечна заплата** по 300 лева, която **да му се изплаща** от 15 число на този януари”

И още нещо за руския израз „по вольному найму” преведен от авторите грешно като „военнонаемен”, а не с правилното „волнонаемен”. Ако авторите кликнат в интернет термина „военнонаемен”, няма да получат **ниито един линк...**

44. с. 92, р. 4-5 отд., „Освобождавам временно лейтенант Бал I ранг **от изпълнението на задълженията му**”

44. 1. **Този превод е грешен и подвеждащ**, защото оригиналният руски текст в публикуваното от авторите факсимиле е: „**Лейтенанту Баль I му, освобождаемому временно от исполнениа обязанностей по заведованной им специальности предлагаю по всем возможным вопросам обращаться лично ко мне.**” А това на български език според вече доста поизбледнелите ми школки знания по руски език би трябвало да бъде: „На лейтенант Бал I, освободен временно от изпълнението на задълженията по завежданата от него специалност, предлагам да се обръща лично към мен по всички възможни въпроси”.

44.2. Куриозното морско офицерско звание „**Лейтенант Бал I ранг**”, сигурно за пръв път се появява в българската историческа литература и много ми се иска да вярвам, че ще е и за последно. През 2010 г. в кратка бележка обърнах внимание относно противоречията при означаването на фамилното име на лейт. М. Я. Бал ту като Бал I, ту като Бал II [2, с. 86-87, т. 125]. Едва след издаването на книгата ми, в интернет открих доказателство, че лейт. В. Я. Бал (1849 - ?) и лейт. М. Я. Бал (1851 - ?) са братя, които по-късно получават адмиралски звания: Владимир – вице-адмирал (1902 г.), Митрофан - контраадмирал (1906 г.) [34]. Поради факта, че Митрофан е по-малкият брат, в руските сайтове фамилното му име се среща като Баль 2-й.

Мичман М. Я. Бал (1861-неизв.), рисунка по фотография П. Ф. Борел (по фотография) и гравюра И. И. Матюшин, 1877 г. -

<http://morskivestnik.com/compass/news/2015/022015/images/PortretiIvAlex.pdf>

45. с. 96, **Преведен** текст на Приказ № 661/21.06.1885 г. (Документ № 40) - В само четирите реда на превода от руски на български език е допусната **груба грешка, която напълно изопачава целта** на издаването на заповедта:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 96, р. 4 отд.	За пълнен преглед на завода на Русенското пристанище	За преразглеждане на Положението за завода на Русенското пристанище

46. с.98, р. 2, **Ширков** - такъв флотски офицер няма, фамилията е Широков.

47. с. 98, р. 4-5, „От Приказ № 740 от 15 юли 1885 г. (Документ № 41)” **се установява**, че библиотеката на Морското събрание се е помещавала в дома на Ганчо Йонков на улица „Полицейска” [...]” – В историческата литература този факт е известен още от спомените на К. Божков [9, с. 147]... – През 1967 г. Р. Боев съобщава, **без да посочи ползвания** от него спомен на К. Божков от 1933 г., че библиотеката е в дома на Ганчо Йонков, но допуска грешка, като обявява, че тя била на ул. „Пощенска”. През 2006 г. поправих тази грешка, като изрично се позовах на спомена на К. Божков и съобщих, че библиотеката е била на ул. „Полицейска” [12, с. 202 и 259, т. 125], припомних го и през 2010 г. [2, с. 41]. С коментара си авторите не съобщават (не установяват) нищо ново относно адреса на библиотеката, но пък документ № 41 **за пореден път доказва достоверността на мемоариста К. Божков и опровергава**

фриволното внушение на акад. В. Сгурев от с. 8 на СборникБТД, че видите ли „Достоверността на тези спомени **не може да бъде висока**, ако те са писани „по памет” от човек **на около 75-годишна възраст**, [...]” (подч., И.А.).

48. с. 99, р. 5 отд., „За ревизия на **домакина** [...]” – Преводът е грешен, защото руският текст гласи: „Для ревизии хозяйства [...]”. Точният превод е: „За ревизия на домакинството [...]”. На с. 101, р. 4-5, руският термин „хозяйство” е преведен правилно „домакинството” и това е само един от многобройните примери за **незадоволителното научно** редактиране на СборникБТД.

49. с. 102, р. 6, „**командирът** на параходите” да стане „командирите на параходите”, т.к. руският текст е „командующих пароходами”...

50. с.102, р.7, **Ширков** – Правилната фамилия е Широков.

51. с. 103, р.7, „приемайки текущите **дела от** дата” – Преводът е непълен и трябва да стане: „приемайки текущите дела по завода от дата”. От морската историография е известно, че като старши портов механик П. Кузмински е отговарял за дейността на Флотския арсенал, познат с различни термини, вкл. Русенски портов завод, механически завод [12, с. 123, т. 2].

52. с. 104, р. 12-13, **Преведен** текст на Приказ № 852, 30.08.1885 г. (Док. №. 48) – Преведеното „арестуван от мен **за денонощие**” да се чете „арестуван от мен за седем денонощия”

53. с. 105, **Преведен** текст на Приказ № 877, 04.09.1885 г. (Док. №. 49) – В превода от руски език са допуснати следните съществени грешки:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 105, р.5	гауптвахта (карцер, б.а.)	гауптвахт
с. 105, р.6	За неизпълнение на	Поради липса на
с. 105, р.7	помещение ... на параход	помещение на завършилия кампанията параход
с. 105, р.8	заповед на Морската част	заповед по Морската част
с. 105, р.9	Кузмински. Изпълняващият длъжността	Кузмински на изпълняващия длъжността

Забележки по две от поправките:

а) **Гауптвахт** – поставената в скоби „пояснителна” бележка от авторите подвежда читателите. Не ми е известна българска публикация относно историята на дисциплинарните наказания в българския и руския

флот към 80-те години на XIX в., а сведенията в интернет за наказанията в руския флот, особено на офицерския състав по същото време, засега са твърде оскъдни. В академичен речник за чуждите думи в българския език терминът е сравнително точно обяснен: „1. Караулно помещение. 2. Казармен затвор.” Кратка руска публикация за историята на гауптвахта дава следното обяснение: „Слово «гауптвахта» произошло от немецкого Hauptwache, что в переводе означает «главный караул». Это было специальное помещение, предназначенное для содержания под арестом военнослужащих. Гарнизонные гауптвахты ввел в 1707 году Петр I, применялись они в России в царской армии, но до 1904 года на «губу» сажали только офицеров, поскольку солдат наказывали розгами (наказание с пръчки, И.А.) [...] **Оборудование гауптвахты** (подч., И.А.), порядок направления на нее арестованного, условия его приема и содержания определялись воинскими уставами: дисциплинарным, гарнизонной и караульной службы [...]” [35]. Интересно би било специалист по военна история да изясни по какъв всъщност дисциплинарен устав са наказвани руските офицери на българска служба през периода 1878-1885 г. (български или руски) и какъв е максималният срок на гауптвахта по него.

б) „заповед **на** Морската част” – този израз дори чисто езиково смущава, защото заповедта се издава от командира на военното формирование, а не от самото формирование. Друг е въпросът обаче, че тя се издава **по** съответното формирование, какъвто е случаят.

54. с. 106, **Преведен** текст на Приказ № 930/16.09.1885 г. (Док. №. 50) – В превода от руски език са допуснати изключително много грешки, които изопачават ценното съдържание на архивния документ:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 106, р. 9	Феодосиев	Теодосиев
с. 106, р. 10	Ширков	Широков
с. 106, р. 17	Уредник Лазуркевич	Магазинер Лазуркевич
с. 106, р. 18	Уредник Дублянско	Канторчик Дублянски
с. 106, р. 19	механик Густав	механик I разр. Густав Пол
с. 106, р. 20	механик Жеролам Якс	механик I разр. Жероламо Якс
с. 106, р. 21	2 раз. В. Брикнер	механик II разр. Вилхелм Брюкнер
с. 106, р. 22	Густав Корекс	механик II разр. Густав Карлсон
с. 106, р. 23	Яков Шулер	механик II разр. Яков Шулер
с. 106, р. 24	Константин Божков	механик II разр. Константин Божков

с. 106, р.1 отд.	Щосик	Щолц
------------------	-------	------

55. с. 108, **Преведен** текст на Приказ № 1020/10.10.1885 г. (Док. №. 51) – Преводът от руски език на български е неадекватен на оригинала (грешни имена, своеволни съкращения, липсват числени данни) и в крайна сметка изопачава ценното съдържание на архивния документ. Няма да възстановявам целия превод, посочвам само част от грешките:

Страница и ред	Напечатано	Да се чете
с. 108, р. 5	ФМЧ	Флотилията и Морската част
с. 108, р. 5	к.л.	капитан-лейтенант
с. 108, р.7	Феодосиев (Теодосиев)	Теодосиев
с. 108, р.12	Жеролам	Жероламо
с. 108, р.13	Иван Геоис	Иван Гройс
с. 108, р.	Франк Ванин	Франц Занки

Забележка: Още през 1933 г. К. Божков съобщава точното име на т. нар. „Франк **Ванин**” – Франц Занки (Zanci) [9, с. 135].

56. с. 109, **Преведен** текст на Приказ № 1022/12.10.1885 г. (Док. №. 52) – Този документ няма никаква връзка с дейността на БТД и най-вероятно е включен в сборника заради името на капитан Ванков. Документът е много интересен за морската историография, но не е преведен точно и пълно на български език, а липсват и крайно необходимите в конкретния случай допълнителни бележки, без които преведеният текст едва ли ще помогне на „новото поколение инженери, техници и изследователи”. При това документът се появява за ползване в годината, когато се навършват 130 г. от Съединението 1885 г.

56.1. с. 109, р. 4, „**чиновник Б. Ангелов**” – да се чете „чиновника на банката Ангелов”. Авторите не са успели да разчетат думата „банката” и се намесват грубо в оригиналния текст, като в превода превръщат тази дума в инициално съкращение на собствено име. Освен това името на чиновника се нуждае от допълнително обяснение. Впрочем, този архивен документ е поредното доказателство за високата степен на достоверност на спомените на К. Божков. Той съобщава още през 1933 г. датата на събитието (12 октомври), състава на комисията и задачата ѝ [9, с. 153]. Като съвременник на събитията К. Божков изтъква обаче друго фамилно име на банковия чиновник – Червеняков. А грешки в имена при съставяне на документи са

напълно възможни по най-различни причини. Например в новата книга авторите са сгресли името на **СЪВРЕМЕННИКА** Боян Драганов и са написали на три места Б. Драгоев, въпреки че в книгата си Б. Драганов вярно е посочил фамилното си име.

56. 2. с. 109, р. 6-7, „и Якс, **тази комисия Ви предлага** да предадете делата на Флотилията”. Този преведен текст следва да стане „и Якс, на тази комисия Ви предлагам да предадете делата на Флотилията.” Това означава, че назначената комисия не нарежда на някого да предава делата на Флотилията (на кого?). В действителност Управляващият Военното министерство нарежда на лейт. М. Я. Бал да предаде делата на Флотилията и Морската част на назначената комисия.

56.3. Предвид характера на оригиналния документ, авторите е трябвало да разгадаят и отбележат кои руски офицери са прочели заповедта. Това косвено (**но не пряко**) подсказва кой от тях към 12 октомври 1885 г. все още е останал в Русе. В историографията е възприета версията, че след Съединението руските флотски офицери заминават окончателно от България на 14 октомври 1885 г. Още през 2006 г. отбелязах, че според неизвестна дотогава дописка във в. „Славянин” от 12 октомври с. г., на тази дата те „почти всички са отпътували” [12, с. 272, т.т. 245 и 246]. Засегнах този въпрос отново през 2010 г.: накратко – в [2, с.128, т. 31.1], по-подробно в [33]. Тъй като мнозина историци, вкл. авторите на новата книга, **надценяват** информативността на архивните документи и безкритично ги ползват, насочвам вниманието на читателите на тази книга към Док. № 53 на същата страница 109 – според него кап.-лейт. З. П. Рождественски е уволнен от Флотилията и Морската част едва на 14 окт. 1885 г., но той напуска завинаги страната още на 23 септември с.г. и очевидно затова в Док. № 52 (с. 108) липсва подписът му, че е прочел Приказ № 1022 от 12 окт. 1885 г.

57. с. 110, р. 4-6, „До октомври 1885 г. ФМЧ се командва от руски офицери. След заповед № 1055 **от 28 октомври 1885 г. капитан Ванков започва своята дейност като командващ на ФМЧ** [...]” – Поредното прибързано твърдение на авторите на СборникБТД, направено въз основа на безкритично тълкуване на архивен документ.

Първо. Дори само от публикуваното на същата страница факсимиле на заповед № 1056 от 29 октомври 1885 г. става ясно, че към 14 октомври с. г., т. е. две седмици по-рано, кап. С. Ванков е вече **официално** командващ ФМЧ.

Второ. В издадената още през 1892 г. книга за Сръбско-българската война 1885 г. прекият участник в нея кап. Анастас Бендерев твърди, че „**Към 25 септември** за завеждащ флотилията, след напускането на руските офицери, бил **назначен капитанът от българската артилерия Ванков**, който едновременно с това завеждал Местните артилерийски учреждения, Русчукския арсенал, формиращите се в Русчук нови части и бил комендант на града” (подч., И.А.). В друга глава на книгата А. Бендерев отбелязва, че „ако крепостта Видин била въоръжена още **около 23 септември**, то това било изключително дело на частната инициатива на военния министър кап. Никифоров и **началника на артилерийските учреждения и флотилията кап. Ванков**” (подч., И.А.) [33]. Изобщо, **фактическото** командване на Флотилията и Морската част **през периода 23 септември – 14 октомври 1885 г. продължава да е неясно**. Все пак едно са архивните документи, които в конкретния случай комай не отразяват историческата истина, а съвсем друго – фактическият изпълняващ длъжността (и. д.). Впрочем, предположението ми за съществуването на назначения тип и. д. на С. Ванков се потвърждава от служебния му списък от 1918 г., публикуван наскоро: в него е отбелязано, че още на 23 септември 1885 г. със заповед по Военното ведомство № 123 кап. С. Ванков е назначен за и.д. Началник на местните артилерийски учреждения [46, с. 263].

Капитан Анастас Бендерев (1859 – 1946 г.) -

http://www.morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/images/1Benderev_15092010.jpg

58. с. 111, р. 13, „русенската Окръжна **...1 ст. III разр.** Юрдан Ковачев” – Изключено е някой читател да разбере нещо от този текст, който гласи всъщност така: „русенската Окръжна болница I ст. машиниста III разр. Юрдан Ковачов”. Съгласно „Временни правила за устройството на медицинската част в България”, утвърдени на 1 февруари 1879 г.,

болниците в страната са на три степени, а към 1885 г. Окръжната болница в Русе е първостепенна.

59. с. 112, р. 1-9, „Въпросът е провокиран и от Иван Алексиев, който в книгата си „Храм на знания технически”, с. 85, твърди, че „Уставът на Каюткомпанията в Русе, приет на 3 януари 1885 г. (4 януари 1885 г. е датата на автентичното копие на документа), не е публикуван и поради това той предоставя съдържанието му въз основа на критичен сравнителен анализ на спомените на Константин Божков и публикациите на Ради Боев. От проучването в ДВИА – град Велико Търново, се установи, че Уставът на Каюткомпанията е запазен в чернови вариант и се съхранява във Фонд 1027 под заглавие „Устав на бреговата офицерска Каюткомпания на Морската част”, написан е на ръка, на руски език и съдържа 48 параграфа [...]”

59. 1. С този текст авторите рафинирано подвеждат читателите, разчитайки очевидно да внушат на по-младите и по-доверчиви от тях колко недобросъвестен автор е Ив. Алексиев, след като твърди, че „Уставът на Каюткомпанията в Русе, приет на 3 януари 1885 г. не е публикуван”, а авторите на СборникБТД са го открили и той дори не е от 3 януари 1885 г., а се оказва, че „4 януари 1885 г. е датата на автентичното копие на документа”.

59. 2. На с. 86 (не 85), т. 122, в КнигаХЗТ съм написал следното: „Уставът на Каюткомпанията в Русе, приет на 3 януари 1885 г., не е публикуван и поради това тук предоставям съдържанието му въз основа на критичен сравнителен анализ на спомените на К. Божков [3, с. 143-144] и публикациите на Р. Боев. Последният положително не е виждал оригиналния текст на устава и тълкува съдържанието му въз основа на заповедта на началника на Флотилията и Морската част от 15 ян. 1885 г. [7, с. 74]. [...] При това в нито една публикация, в която засяга историята на Каюткомпанията, Р. Боев не използва спомените на К. Божков и не коментира различията си с тях”. **Всичко това е истина и към днешна дата НИТО ЕДИН документ от новата академична книга НЕ ДОКАЗВА, че към 2010 г. Уставът на Каюткомпанията в Русе, приет на 3 ян. 1885 г., е публикуван преди мен, но поради незнание или друга причина не съм го ползвал. С какво спекулират обаче авторите?**

59. 3. Те уверяват, че съществувало автентично копие на „Устав на Каюткомпанията от Русе”, на което имало дата 4 януари 1885 г. Такъв документ в СборникБТД не е публикуван!

59. 4. Авторите са издирили и публикували неизвестна досега **ЧЕРНОВА** на „Устав на Бреговата офицерска Каюткомпания”, датирана към 16 март 1884 г. **Нищо повече!!!** Това коректно е отбелязано на с. 125 в книгата им, но сигурно неслучайно този факт е премълчан на с. 112, за да внушат на читателите, че, видите ли, Иван Алексиев е недобросъвестен автор, защото твърди едно (към 2010 г. уставът на Каюткомпанията не е издирен и публикуван!), но такъв **публикуван устав** (от 3 януари 1885 г., която дата пък била всъщност 4 януари с.г.) съществува и те, авторите, са издирили „автентично копие”, което доказва внушаваната от тях недобросъвестност на Иван Алексиев. Заради това „доказателство”, досадна „подробност” е фактът, че едва пет години по-късно, през 2015 г., е публикуван документ за историята на Каюткомпанията, но той не е оригинален текст на устава, приет и утвърден през януари 1885 г., не е нито „автентично копие” на устав от 4 януари 1885 г., както внушават, **нито дори оригинален проект на устав от 1884 г., а само ЧЕРНОВА към 16 март 1884 г.** Образно казано, инсинуацията на авторите за уж публикувания устав на Каюткомпанията съвсем прилича на анекдота за износа на български компютри за Швеция, които се оказали обаче върнати наши компоти от Швейцария...

59. 5. Подобна „подробност” за авторите е и фактът, че от 1933 до 2010 г. историята на Каюткомпанията е засягана тук-там в спомени и публикации, но за **пръв път в морската историография я представих по-подробно през 2010 г.** [2, с. 19-25]. За да публикувам този текст за Каюткомпанията от 6 стр., ползвах не само спомените на К. Божков от 1933 г. и публикациите на Р. Боев, а общо 26 източника и 14 коментарни бележки, докато литературата на авторите, според с. 200-201, **за целия** сборник е само 46 позиции. Четири от източниците, публикувани през 1883, 1884 и 1892 г., въвеждам за пръв път в историографията на БТД и морската историография. Един от тези източници е статията „Няколко думи за устава на Военните събрания в Българската войска” от в. „Славянин” (бр. 92, 14 февр. 1884 г.) [2, с. 19 и 85, т. 110], публикуван от авторите като док. № 5 (с. 30-33), и **по-доверчиви читатели сигурно ще останат с впечатлението, че той е издирен от тях ...**

60. На същата с. 112 в СборникБТД, след споменатото вече некоректно внушение за характера на проучването ми по историята на Каюткомпанията и приписаното ми заблуждение относно „публикувания” устав на Каюткомпанията от януари 1885 г., следва ново усилие на

авторите да изопачат авторския ми текст от 2010 г. Те отново се позовават на неиздирен и от тях устав на Каюткомпанията, въпреки че са открили само чернова на проект за устав от 16 март 1884 г., и внушават на читателите: „[...] *формулировките са точни, ясни и не дават основание нито за съмнения, нито за остри критики, както това изказват И. Алексиев в книгата си [6] на с. 20 и Р. Боев в книгата си „Военният флот на България 1879-1900 г.“, ДВИ – 1969 г. [1] – „Офицерите подложиха на **сериозна** (подч., И.А.) критика предложения им устав и фактически съставиха нов, коренно различен по характер и съдържание от **казания** устав*”. Няма архивни доказателства за тези твърдения” (подч., И.А.).

60. 1. Най-напред три уточнения относно поредната инсинуация на авторите :

Първо. Въпреки че съм удостоен с честта да оглавя неприятните за авторите на СборникБТД критикари, приложеният цитат **не е** от книгата ми „Храм на знания технически..”, а от с. 73 на цитираната монография на Р. Боев.

Второ. Както виждате, мнението на Р. Боев е „сериозна”, а не „остра” критика, както му вменяват авторите. Все пак, за моите представи на автор, който често се вижда принуден да критикува поради многобройни авторски различия преди мен, има съществена разлика в термини като „сериозна критика” и „остра критика”, но пък вече допускам, че на автори, които изобщо не обичат критичния подход в историографията, подобна градация да им е напълно безразлична, защото все си е критика ...

Трето. Дръзвам обаче наистина **ОСТРО** да критикувам авторите на СборникБТД, че са си позволили **недобросъвестна** намеса в авторския текст на Р. Боев, който всъщност е написал „казионния устав”, което е нещо коренно различно от „казания устав”. Изключвам възможността това да е неволна грешка, защото не мога да си позволя да допусна, че съставители и научни редактори от най-висш ранг в науката нямат представа за разликата между определенията „казионен” и „казан”.

60. 2. Що се отнася до моя текст от с. 20 на книгата ми, той гласи така: „Флотските офицери участват много активно, критикуват остро проекто-устава и го отхвърлят”. Обърнете внимание, че аз **не критикувам устава, както ми приписват уважаемите автори**, и не мога да си позволя това, защото не съм виждал такъв документ, а само твърдя какво са сторили флотските офицери на 3 януари 1885 г. при обсъждането на

„**ПРОЕКТ**Оустава”. За тази цел се доверих на мнението на Р. Боев, което приех за достоверно по две причини:

Първо. Той е имал възможност да работи не само с флотския архив във Велико Търново, но и в съветски архиви. Поради това допускам, че е виждал документи, които му дават основание за тази оценка. Не мога да ги проверя, но приемам твърдението на Р. Боев, имайки предвид и един руски източник – най-солидната съвременна биография на З. П. Рожественски. Тя е дело на кап. I ранг проф. В. Ю. Грибовски, който за разлика от авторите на СборникБТД е ползвал за изследването си богатите руски флотски архиви и на всичко отгоре – ползва ги **много критично**. Ако според представите на акад. В. Сгурев и член-кор. Хр. Белоев аз съм си позволил остра критика, то В. Ю. Грибовски е публикувал **унищожителна** критика за З. П. Рожественски. Конкретно за случая с „острата критика” на руските флотски офицери, в книгата си от 2010 г., **непосредствено след** текста, възмутил толкова много авторите, публикувах като доказателство и мнението на руския биограф: „Това бил рядък случай, когато офицерският състав на флотилията изразил несъгласие с мнение на своя началник. Възможно е тук да е изиграла отрицателна роля известната избухливост на Зинови Петрович, която правела твърде нелепи отношенията му с най-приближените подчинени. И последните се възползвали от своето право на „вето”, когато станало дума за обществено (а не служебно) дело, каквото било образуването на офицерско събрание” [2, с. 20].

Второ. Силно се съмнявам, че В.Ю. Грибовски е ползвал само монографията на Р. Боев. Той (В. Г.) съобщава интересния факт, че документът, който З. Рожественски внася за обсъждане, е озаглавен „Положение о морском офицерском собрание” [36, с. 363]. Като отчитам задълбоченото изследване на руския историк, имам основание да приема, че той е видял този неизвестен у нас документ в руските архивни фондове с документация за З. Рожественски.

Авторите на СборникБТД също като мен не са виждали нито текста на проекта за устава за Каюткомпания, който кап.-лейт. З.П. Рожественски предлага **на 3 януари 1885 г.**, нито текста на устава на Каюткомпанията, приет тогава след критиката на неговия проектоустав, но имат „мнение” по него и въз основа на това ми приписват **непубликувано** от мен твърдение.

60. З. Има обаче нещо далеч по-важно от това дали и как по време на учредителното събрание на 3 януари 1885 г. флотските офицери критикуват предложения от З. Рожественски проектоустав на

Каюткомпанията. **НАЙ-ВАЖНОТО Е, ЧЕ ЕДВА ТОГАВА ВЪЗНИКВА ИДЕЯТА** за създаването на Българско техническо дружество. А още по-съществен е въпросът – **КОЙ И ЗАЩО ТЪКМО ТОЙ** предлага идеята да се основе БТД? Отговорът на този въпрос обаче е изключително болезнен за авторите на **СборникБТД (особено за акад. В. Сгурев!)** и те старателно се опитват да отклонят вниманието на читателите от него. Съмнявам се между читателите да има толкова голям наивник, който да си представя как на учредителното събрание на Каюткомпанията на 3 януари 1885 г. всички присъстващи флотски офицери изведнъж спонтанно стават, чукват токове, молят началника си кап.-лейт. З. П. Рожественски „Разрешете да доложа”, получават разрешението, след което дружно в хор заявяват: „Предлагаме в проектоустава на Каюткомпанията да се запише откриването на Българско техническо дружество” и т.н., и т.н. хорово рецитират обосновката за това предложение ... За да отговоря на този въпрос, **през 2010 г. за пръв път** в историографията направих **обоснован** опит да възстановя личния състав на учредителното събрание на Каюткомпанията, за всеки от членовете предложих кратки биографични сведения и едва въз основа на този критичен сравнителен анализ си позволих с пълна убеденост да твърдя, че „**единствено о.з. кап. П. Кузмински има квалификацията, организационния опит, инициативността и енергичността да обоснове идеята за БТД и най-важното – да се заеме с разработването на проектоустава**” [2, с. 22-23]. Повторното провеждане на учредително събрание на Каюткомпанията на 14 януари 1885 г. поради процедурен пропуск с нищо не променя необходимостта от отговор на въпроса за **автора на идеята, респ. на проектоустава на БТД**. Отговорът на този въпрос обаче е изключително неприятен на авторите и те старателно го заобикалят и премълчават...

61. с. 123, р. 6-7, „[...] бяха обявени **положения за така наречените Морски училища**, на основата на които [...]” – Този превод е грешен, защото съответният руски текст гласи: „[...] обявено било Положение о так называемом Морском Училище, на основами каторого [...]”. Поради това предлагам превода: „[...] беше обявено Положение за така нареченото Морско училище, на основата на което [...]”. А и дори обикновената логика подсказва, че е невероятно към началото на 1881 г. на някого във Военното министерство да му хрумне идеята да създава повече от едно морско училище.

Нямам представа кой е превеждал текстовете от руски на български език, но пък е известно, че **научен** редактор на СборникБТД е съветският възпитаник акад. В. Сгурев, сиреч лице, което, за разлика от мен, положително отлично познава съвременния руски език. Споменатият грешен превод е твърде показателен обаче за последствията, когато съвременен специалист подхожда към ползването на стари текстове единствено с днешните си знания. В конкретния случай имам предвид обстоятелството, че в ръкописния текст **на руски език от 1885 г.** думата „училище” е изписана нечетливо с руската буква „ять”, която според начина на изписване по онова време в конкретния текст наистина наподобява буквата „а”.

62. с. 123, р.1 отд., „[...] на първо време, **на** поверената ми част ...” – Този превод от руски на български е грешен и непълен, като **съставителите не предупреждават читателите, че не са успели да разчетат част от руския текст.** Препоръчвам следния превод на бълг. език: „[...] на първо време. Сега в поверената ми част вследствие на непосочен (неуточнен?) по щат [липсва текст от оригиналния документ]”

63. с. 132, р. 7, „**Дунавската** флотилия и Морска част” – Това е един от многобройните примери за повърхностния подход на авторите при подготовката на коментарните бележки и редактирането им. В точка 8 по-горе вече обосновах, че точният исторически термин е „Флотилията и Морската част” (ФМЧ). В текста на същата страница 132 правилно е използвано съкращението, но неправилно е изписано пълното наименование, според което съкращението би трябвало да бъде ДФМЧ (??)...

64. с.132, р. 9, „**Русенското морско събрание**” – Документите от периода 1883-1885 г., публикувани в СборникБТД, ясно показват, че те са съставяни, като авторът (авторите) им не е (са) използвал(и) единна терминология и нерядко в тях се среща т. нар. професионален жаргон. При преводите на български език е нормално този професионален жаргон да се запази, но **в авторските коментари трябва да се използва единна терминология** и да не се допуска синонимия, особено за наименования на формирования, организации и т.п. За възприетия в морската историография термин „Каютокмпания”, освен него в оригиналните руски текстове **и коментарите** в СборникБТД битува следното внушително терминологично разнообразие:

а) **Коментари:** Морско събрание – с. 77, 98; Военноморско събрание – с. 77, 111; Каюткомпания – с. 98, 111, 112, 114, 184, 187, 191; Флотското офицерско събрание – с. 111, 184, 186, 187; Офицерското събрание на Морската част – с. 111; Общото офицерско морско събрание – с. 111; Брегова офицерска каюткомпания – с. 112; Русенско морско събрание – с. 132; Офицерското събрание към Флотилията – с. 182; Общо събрание – с. 182; Събрание – с. 182; Общо събрание на офицерите от Морската част – с. 186.

б) Преводи на руски текст: Морско събрание – с. 81, 88, 89, 91, 93, 97, 98, 99; Военното Морско събрание – с. 82, ; Военноморското събрание – с. 82, 86, 88; Общото събрание на Морската част – с. 82; Събранието – с. 83; Русенското морско събрание – с. 83; Военното събрание – с. 91, 93; Брегова офицерска Каюткомпания – с. 125.

65. с. 132, Преведен текст на Писмо от 06.05.1884 г. на кап.-лейт. З. Рожественски до П. Кузмински – Точният руски текст на същото писмо е публикуван **още през 1933 г. от К. Божков** [9, с. 140]. Това е поредният пример от СборникБТД, че конкретният архивен документ не предоставя нова за историографията информация, а само **отново и отново потвърждава високата достоверност на спомените на К. Божков**, т. к. той очевидно е ползвал оригинални документи.

66. с. 133-134, Писмо на П. Кузмински **от 01.04.1884 г.**

66. 1. Руският текст на това писмо също е **съобщен още през 1933 г. от К. Божков** [9, с. 139-140], като той е преценил, че послеписът на писмото с адреса на П. Кузмински в С.-Петербург е второстепенна за историците информация и не го е публикувал.

66. 2. Особено интересен е фактът, че авторите **грешно** датират писмото, посочвайки 1 април 1884 г., което за пореден път подсказва „качеството” на съставителството и научното редактиране. Една от причините за допуснатата грешка положително е **напълно необоснованата** предубеденост на авторите към достоверността на спомените на К. Божков. Те обаче ясно показват, че **съвременникът на събитието е ползвал оригинален** документ. Надявам се авторите да се съгласят, че е невъзможно толкова възрастен човек около половин век след събитието почти дословно да си спомня руски текст на документ (при това – близо половин страница), т. е. той е виждал лично писмото на П. Кузмински и поради това е поставил датата 19 (**деветнадесети**) април 1884 г., а не 1 април с. г., както уверяват съставителите. Имам основание да

вярвам, че К. Божков правилно е датирал писмото и поради следните доводи:

- Р. Боев още през 1967 г. съобщава, че на 19 април с. г. З. Рождественски уведомява П. Кузмински, че е направил постъпки пред Военното министерство да бъде приет на българска служба и отново му предлага да започне уреждането на уволнението си от руския флот. Припомних това през 2006 г. [12, с. 193 и 247, т. 1]. Публикуваното в СборникБТД писмо на П. Кузмински, представено от съставителите с грешната дата 1 април, е всъщност отговорът му от същия ден, когато получава телеграмата на З. Рождественски.

- датата 19 април 1884 г. е поставена от П. Кузмински на последните два реда отляво на основния текст на писмото. Нямам представа как изглежда оригиналът на архивния документ, съхранен до наши дни в ДВИА-Велико Търново, но той или вече е повреден и част от датата не личи, или пък авторите са получили некачествено копие. При внимателно разглеждане с лупа горната част на цифрата 9 се вижда съвсем ясно, а до нея се забелязва и върхът на цифрата 1.

Архивните документи наистина са безценен исторически източник, но самото им притежание е крайно недостатъчно, сиреч далеч по-важно е историкът да ги ползва **критично и професионално** ...

Прочее, З. Рождественски е получил писмото на П. Кузмински от 19 април вероятно към края същия месец, междувременно или по-вероятно – веднага е уредил с Военното министерство назначаването му и още на 6 май 1884 г. му изпраща известната телеграма, която предлага на руския инженер-механик да подаде молба за уволнение.

67. с. 136, р. 5, „**Русенската флотилия**” – Тъй като това е коментарен текст, точният термин е Флотилията и Морската част в Русе.

VI. Глава 4. Материали и спомени за БТД

68. с. 163, абз. 1, „В увода на книгата си [6] **Иван Алексиев посочва** [...]”

68. 1. Формално погледнато, вярно е, че в монографията си от 2010 г. наистина споменавам статията на Б. Ганчев от 1912 г., но, както споменах и в част 1 на изложението си, въведох този източник в историографията **още през 1983 г.** [38].

68. 2. Що се отнася до твърдението „Според Алексиев „**това** е най-ранното му споменаване в **историческо-техническата литература**” и

дейците на Българското инженерно-архитектно дружество отминават с мълчание този факт”, моля читателите да имат предвид следните допълнителни сведения по това ми „твърдение”, като оставям настрана несъществената неточност в цитата, който гласи: „Това е най-ранното му споменаване в историко-техническата литература.”

Първо. Нямам навик да си позволявам подобни историко-технически оценки относно един или друг приоритет, без да съм направил необходимото историко-техническо проучване. В конкретния случай прегледах **ВСИЧКИ годишници** на Списание на БИАД през периода 1894-1948 г., други достъпни периодични издания на БИАД, широк кръг техническа литература и публикации по история на БИАД до 1968 г., когато са чествани 75 години НТС в България. Всъщност това е част от изследването на историята на научно-техническите сдружения в България, включително на БИАД, до 1944 г., което извършвам от 1980 г. насам и за краткост няма да навлизам в него.

Второ. Основателите на БИАД в София са знаели за своя предшественик (БТД), но дори след статията на Б. Ганчев от 1912 г. никъде по страниците на солидния съюжен орган не споменават за БТД. От 11 до 13 юли 1943 г. в София тържествено са чествани 50 години от създаването на БИАД, по този повод са публикувани сведения за развитието на техниката в България след Освобождението 1878 г., но няма дори някаква кратка податка за евентуален предшественик на БИАД [39]. Четвърт век по-късно, когато честват 75 г. НТС в България, също премълчават съществуването на БТД [40, с. 12]. Както в наши дни, така и в миналото мнозина автори загърбват своите предшественици по един или друг въпрос и предпочитат да внушават на читателите, че те са пионерите по него... Впрочем, в научни историко-технически публикации задължително правя критичен историографски преглед на авторите, публикували преди мен по проучваната тема, като нерядко ми се е налагало с конкретни факти, респ. препратки към източници, да критикувам неетични автори, които, разчитайки на доверието и незнанието на читателите, заблуждават ги със своето несъществуващо първопроходство.

VII. Глава 5. Устав на Руското техническо общество

69. с. 178, р. 2, Съпоставка между **Устава** на БТД и Устава на РТО – Уставът на БТД не е публикуван и с него не може да се прави сравнение, не е издирен и оригинален екземпляр от отпечатания като отделно издание

проектоустав на БТД. Друг е въпросът, че във в. „Славянин” от 1885 г. са публикувани части от този проектоустав.

70. с. 179, лява колона, абз. 1 – В последния ред текстът „хелиографията и пр.” трябва да стане „хелиографията, албертипията и пр.”, т.к. такъв е оригиналният текст.

71. с. 180, лява колона, абз. 2, р. 7 – Текстът „вапцари, фотографии” трябва да стане „вапцари, табаци, фотографии”, защото такъв е оригиналният текст.

72. с. 180, лява колона, р. 4 отд. – терминът „географията” да стане „гелиографията”, т. к. така е в оригиналния текст.

VIII. Приложение № 2. Архивните документи за БТД в публикации на някои български автори.

73. с. 185, р. 12 отд., „[...] ограничен брой изследователи – с изключение на Ради Боев и Андрей Кожухаров [...]” – Изследовател на флотската история Андрей Кожухаров поне досега не е известен в морската историография. Като имам предвид и много други грешни имена в новата книга, предполагам, че това е морският историк капитан I ранг доц. д-р АСЕН Кожухаров, чието име вероятно е разчетено неправилно от листите за ползване в ДВИА-Велико Търново..

Литература и бележки

1. Дроснева, Елка. Ради Боев: човекът, историка, директорът. – Год. на Военноморския музей – Варна, т. VI, 2008, 27-42.

2. Алексиев, Иван. Храм на знания технически...Българското техническо дружество в Русе 1885 г. Варна, ИК „Морски свят”, 2010. 207 с.

3. Алексиев, Иван. Българското техническо дружество в Русе. – Сборник от научни трудове и материали по история и теория на науката и техниката, т. II, 1983, 443-454.

4. Речник на чуждите думи в българския език. С., Изд-во на БАН, 1982. 1016 с.

5. Бериевски, Иван. Създаване и развитие на службата по въоръжението и органите ѝ в българската армия 1878–1885 година. – Военноисторически сборник, 1991, № 3, 91-109.

6. Спасов, Светослав. Изграждане и развитие на военната икономика в България. Част първа. Изграждане и развитие на военната икономика (1879-1944). С., Военно изд-во, 2009. 224 с.

7. **Алексиев, Иван.** Ден на благодарността във ФНТС: инж.-механик Павел Кузмински и акад. Алексей Крилов. – http://morskivestnik.com/compass/news/2011/032011/032011_91.html (публикувано 26 март 2011 г.).

8. **Лебедев, Виталий.** Павел Дмитриевич Кузмински – руски инженер и изобретател. – Техносфера, 2011, № 3-4, 77-80.

Изследвам и популяризирам живота и делото на П. Кузмински от 1980 г. насам. Няма да изреждам всичките си публикации по тази тема, отбелязвам само **най-подробната досега научна биография за него: Инженер-механик Павел Кузмински (1840 – 1900 г.). Възродителят на Морското училище.** – В: Алексиев, Иван. Омаяни от кораби мъже. Том 1. Варна, ИК „Морски свят“, 2006, 184-279. От тези 96 стр. литературата и коментарните бележки с критичен анализ на предходни публикации и други източници по темата обхващат 32 стр. (общо 362 поз., вкл. източници на: руски – 78, от тях – 8 публикации на П. Кузмински в руски издания, 17 други публикации по негово време; останалите – истор. публикации; немски – 5, англ. – 2, полски – 1). Освен това през март 2011 г. публикувах и критичен анализ на **твърде подвеждащите** спомени на акад. А. Крилов за П. Кузмински [7]. На основание на изложените накратко дотук проучвания твърдя, че статията на В. Лебедев, ако и да предлага някои достоверни сведения (най-вече за част от руския период от биографията), съдържа немалко непрофесионални твърдения и обилна грешна информация за българския период, представен предимно с безкритично ползване на спомените на акад. А. Н. Крилов, част от които са всъщност преписани, без авторът да ги цитира между кавички, както изисква научната етика. Още по-неприятен е фактът, че при публикуването на статията, тя не е придружена с необходимата в подобни случаи редакционна бележка, която да предупреждава читателите за „качеството“ на съдържанието.

9. **Божков, Константин.** Бележки и спомени по Морската ни част. – Военноисторически сборник, г. VII, кн. 13, 1933, 110-160.

10. **Боев, Ради.** Инженер-механик Павел Кузмински Дмитриевич. – Корабстр. и корабопл., 1967, № 11, 49-52. Бащиното и фамилното име на руския инженер-механик са разменени в самия оригинал на статията.

11. **Алексиев, Иван.** Инженер-механик Павел Дмитриевич Кузмински и България. – В: Пети национален конгрес по теоретична и приложна механика 1985 г., кн. 4. С., 1985, 504-511.

12. **Алексиев, Иван.** Омаяни от кораби мъже. Дейци на българското корабостроене и кораборемонт до 30-те години на XX в. Т. 1. Варна, ИК „Морски свят”, 2006 г. 431 с.

13. **Церемониал по пренасянето на покойния велик поборник и почетен член в Българското Опълченско дружество Савва Раковски от Букурещ чрез Русе – Свищов – Лом – за София.** – Търновска конституция, г. II, № 142, 7 юни 1885, с. 4.

14. **Алексиев, Иван.** Първото знаме на Морското училище. – Морски вестник, № 15, 9 авг. 2000, с. 15.

15. **Костов, Александър.** Техническото и търговското образование в България до Първата световна война – дискусии, идеи, реализации. – В: И настъпи време за промяна. Образование и възпитание в България, XIX-XX век. С., Институт по балканистика при БАН, 2008. 204 с.

16. **Колев, Атанас.** Александър Хаджи Русет (1810–1861). – В: Бележити русенци. Първи том. Русе, ИК „Ахат”, 2008, 7-17.

17. **Жейнов, Иво.** Русе като столица на книгопечатането 1864–1948. Русе, Дунав прес, 2014. 400 с.

18. **Алексиев, Иван.** Кога е построена Флотската кула в Русе (1885 или около 1886 г.?). – http://morskivestnik.com/compass/news/2014/022014/022014_75.html (23 февр. 2014 г.).

19. **Кърджилов, Петър.** Първата кинопрожекция в България – София, 1896 г. – Кино, 2013, № 4, 34-39.

20. **Цонев, Младен.** Дейци на Българското инженерно-архитектно дружество 1893–1949. Енциклопедичен справочник. С., АИ „Проф. М. Дринов”, 2001. 240 с.

21. **Клаусон-Каас, Йенс Адолф Фридерик.** – <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BB%D0%B0%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%BD-%D0%9A%D0%B0%D0%B0%D1%81,%D0%99%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%90%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%84%D0%A4%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA>

22. **Clauson-Kaas, Jens Adolph Frederik.** – https://da.wikipedia.org/wiki/Jens_Adolph_Frederik_Clauson-Kaas

23. **Алексиев, Иван.** Константин Божков. – ФАР-82, 28-33.

24. **Уставите на Федерацията на научно-техническите съюзи в България 1885–2005.** С., АИ „Проф. М. Дринов”, 2007. 208 с.

25. **Альберт, Йозеф.** –
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82,%D0%99%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D1%84>
26. **Драганов, Боян.** 100 години НТС в Русе. Русе, ОС на НТС [1985]. 119 с.
27. **Боев, Ради.** Руският учен Павел Дмитриевич Кузмински и България. – Год. Нац. политехн. музей, т. 10, 1980, 107–124.
28. **Алексиев, Иван.** Нови сведения за дейността на П. Д. Кузмински в България през 80-те години на XIX век. – Год. Нац. политехн. музей, т. 10, 1984, 97–120.
29. **Алексиев, Иван.** Безпримерна подкрепа. – Морски свят, 1991, № 1, 22-23.
30. **Алексиев, Иван.** Безрезервна подкрепа на флотски механик. – Морски вестник, № 16, 30 авг. 2000, с. 15.
31. **Алексиев, Иван.** Създателят на първото българско научно-техническо дружество П. Д. Кузмински. – Бюлетин на АВМУ (Варна), г. III, 2007, № 1 - 2, 43 - 45.
32. **Алексиев, Иван.** Отвлечени ли са български военни кораби след 6 септември 1885 г.? –
http://morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/125gsyedi.html
(публикувано 6 септ. 2010).
33. **Алексиев, Иван.** Кой командва българския военен флот през периода септември 1885 – началото на 1886 г.? –
http://morskivestnik.com/mor_kolekcii/izsledwaniq/komandwane_flot.html
(публикувано 10 септ. 2010).
34. **Алексиев, Иван.** Допълнение към 4 портрета на първостроители на Флотилията и Морската част в Русе. –
http://morskivestnik.com/compass/news/2015/022015/022015_12.html
(публикувано на 5 февр. 2015 г.).
35. **История гауптвахты с петровских времен до наших дней.** –
<http://ria.ru/spravka/20061113/55593783.html> (публикувано 13 ноем. 2006)
36. **Грибовский, Владимир.** Вицеадмирал Рожественский. – В: Последние адмиралы. М., ООО «Издательство АСТ»; СПб Terra Fantastica, 2002, 319-702 (с. 352-365 е представен българския период на З. Рожественски).
37. **Преживелиците на един руснак в България (1885-1886). Спомените на морския офицер Еспер Серебряков.** Състав., прев. [от рус.] и предг. Мариана Бърчева. Русе, Авангард Принт, 2005. 96 с.

38. **Ганчев, Богдан.** Ролята на флота на Негово Величество в културния напредък на България. – Списание на БИАД, г. XVII, 1912, № 30-34, 304-306.

39. **Михайлов, Р.** Юбилеят на БИА. – БИА, № 24, 31 дек. 1942, 258-259.

40. **Виденев, Ивайло и Георги Н. Георгиев.** 75 години Научно-технически съюзи в България 1893-1968. С., ЦС на НТС в България, 1969. 92 с.

41. **Алексиев, Иван.** За митовите в биографията на капитан Симеон Ванков (1858–1937 г.). –
http://morskivestnik.com/compass/news/2015/102015/102015_96.html
(публикувано на 29 окт. 2015 г.).

42. **Сгурев, Васил.** Празнично слово на председателя на ФНТС по случай 26 март – Деня на благодарността. – Наука и общество, № 4, 30 апр. 2012, 3-4.

43. **130 години ФНТС.** –
<https://www.youtube.com/watch?v=Mg6KL2145Ng>

44. **Алексиев, Иван.** Руският инж.-механик П. Д. Кузмински безрезервно подкрепя Съединението през 1885 г. –
http://morskivestnik.com/compass/news/2015/092015/092015_12.html (6 септември 2015 г.).

45. **Алексиев, Иван.** Автентичността на „Моите спомени” на Симеон Ванков и научното им редактиране. –
http://morskivestnik.com/compass/news/2015/102015/102015_101.html (31 октомври 2015 г.).

46. **Генералът на снарядите. Симеон Ванков – учен, оръжен инженер и организатор на военно производство.** Състав. и научен редактор акад. В. Сгурев. С., АИ „Проф. М. Дринов”, 2015. 280 с.

47. **topnovini.bg.** Ден на алумните на Русенския университет се провежда във ВУЗ-а. – <http://ruse.topnovini.bg/node/639808> (публикувано 11.11.2015 г.)

48. **Папарков, Теодор.** Легенда за основаването на Русенския университет. – http://www.slideshare.net/legends_ruse/ss-30009804
(публикувано 14 ян. 2014 г.).

49. **Алексиев, Иван.** Защо акад. В. Сгурев не харесва глава V от книгата „Храм на знания технически...” –

http://morskivestnik.com/compass/news/2015/122015/122015_47.html (17 декември 2015 г.).

50. **Алексиев, Иван.** Защо акад. Васил Сгурев се съмнява в спомените на Константин Божков. – http://morskivestnik.com/compass/news/2015/122015/122015_82.html (29 декември 2015 г.).

51. **Алексиев, Иван.** Защо акад. В. Сгурев не вярва, че П. Кузмински е автор на устава на БТД. – http://morskivestnik.com/compass/news/2016/012016/012016_7.html (3 януари 2016 г.).

52. **Алексиев, Иван.** Защо книгата „Българското техническо дружество в архивните документи” е бедна на архивни документи за Симеон Ванков. – http://morskivestnik.com/compass/news/2016/012016/012016_16.html (6 януари 2016 г.).

Иван АЛЕКСИЕВ